

**ВАСИЛІАНСЬКИЙ ЧИН
СВЯТОГО ЙОСАФАТА**

**У С Т А В
І
П РА В И Л А**

Рим 2009

ТРИ ПРОВІДНІ ПОСТАТІ ВАСИЛІАНСЬКОГО ЧИНУ СВЯТОГО ЙОСАФАТА

Василіянський Чин Святого Йосафата заснований на духовній спадщині Святого Василя Великого (329-379) Київським митрополитом Йосифом Веляміном Рутським (1574-1637) і Святим священномучеником Йосафатом Кунцевичем (1580-1623), які своєю духовністю і апостольською працею, спрямованою на об'єднання християн, дали вирішальний поштовх для започаткування цього інституту.

Цими трьома аскетичними особистостями відображається початкова стадія Чину. В їхню духовну ідентичність входять три складові елементи: життя у спільноті, апостольська праця і діяльність, спрямована на об'єднання християн.

Святий Василій Великий і життя у спільноті

Правила і твори Святого Отця нашого Василя надали життю у спільноті певної структури і скерували монахів на служіння Церкві. Згідно із Святим Василієм, монаше вдосконалення реалізується у спільноті, життя в якій є наслідуванням християн первісної Церкви. Таке спільне життя є одним із способів Божого поклику, щоб виконувати служіння проповіді Царства Божого на землі. Справжнім критерієм такого життя є дотримання Божих заповідей і цілковита підлеглість владі Святого Письма і Церкві. Кожен член монашої спільноти покликаний жертвувати собою за своїх співбратів, відрікаючись від виконання власної волі з метою якнайкраще служити ближньому в душі братньої любові. Монах не живе для себе, але для добра своїх співбратів. Особиста харизма кожного монаха стає добром цілої спільноти. У спільноті легше виконувати Божі заповіді, виявляти любов до ближнього, вести духовну боротьбу, вдосконалюватися шляхом практикування євангельських рад. Святий Дух єднає серця братів у Господі нашім Ісусі Христі і своїми дарами підтримує й освячує спільноту.

У своїх 80-х *Моральних Правилах* Святий Василій зібрав біля 1500 уривків Святого Письма, які стали основою для розуміння його 55 *Ширших Правил* і 318 *Коротких Правил*. В усіх Василієвих правилах, як також у листах та інших творах, спостерігаємо чудову рівновагу, що гармонізує життя молитви й праці чернечої спільноти під проводом наставника.

Святий Василій, як і всі справжні великі Святі, даючи відповіді на духовні питання свого часу, відповідає на прагнення і проблеми всіх наступних монаших поколінь. Його Правила визначили назавжди суть монашества.

Дух Василієвого Правила висвітлений вибраними уривками з його творів перед Статутом нашого Чину, під назвою УСТАВ.

Митрополит Йосиф і початки нашого Чину

Митрополит Йосиф розвиває василіянську концепцію спільнотного життя в Чині, впроваджуючи у своїх монастирях єдину дисципліну і підпорядковуючи їх єдиному настоятелю. Новий Чин поєднує у собі духовність Сходу й організаційний відбиток Заходу.

Статут нашого Чину змістовно відображає структуру, розвинену митрополитом Йосифом і шістьма капітулами-нарадами, які відбулися за його життя, як також і наступними.

Митрополит Йосиф поширив роль василіянських ченців у Церкві і в суспільстві та сприяв розвитку душпастирської, виховної і місії діяльності Східної Церкви. Згідно з його настановами, монахи не тільки повинні зберігати монастирський розпорядок, але й бути святими, вченими, готовими до виконання будь-якої місії та відкритими до потреб Церкви і суспільства.

Святий Йосафат і об'єднання християн

Побожність Святого Йосафата заохочувала до дисципліни і до чернечого духу, сприяючи в рішучий спосіб поширенню василіянського монашества. Його життя пройшло в молитві і проповіді як монаха, а потім як єпископа. Джерелом глибокої духовності Святого було літургійне життя, з якого він черпав силу і натхнення для свого апостольського служіння. Святий Йосафат постійно молився, але особливу любов мав до літургійних молитов Східної Церкви.

Прагненням Святого Йосафата було об'єднати всіх християн, тому він постійно молився: «Господи, нам єдність подай!», і за з'єднання християн він пожертвував своє життя. Мученицькою смертю він постраждав у 1623 році; в 1643 році був проголошений блаженным, а в 1867 р. — святим.

У 1932 році Апостольський Престол надав Чиніві офіційну назву: «Василіянський Чин Святого Йосафата».

ЗАСНУВАННЯ ВАСИЛІЯНСЬКОГО ЧИНУ І РОЗВИТОК ЙОГО ПРАВИЛ

У 1607 р. Іван Рутський, заохочений побожним монахом Йосафатом Кунцевичем, вступає в майже порожній монастир Пресвятої Тройці у Вільнюсі (Литва), і приймає ім'я Йосиф. Того ж року до них приєднуються інші юнаки і так постає нова монаша спільнота.

В 1605 році, ще перед вступом до монастиря, Рутський намалював досить ясний план духовного відродження Руської Церкви, під заголовком *Виклад одного русина на виправлення (церковного) устрою в Грецькому обряді*, в основу якого лягло відновлення монашого життя. Він міркував так: «Якщо будемо мати вчених і побожних монахів, то єпископи й архієпископи, яких вибирається з монахів також будуть вчені і побожні; тоді будемо мати і добре організовані школи для єпархіальних священників і державних мужів; будуть добрі проповідники і духовні провідники, та й зможемо допомогти іншим нашим братам, які мають той самий обряд».

Основою на творах святого Василія Великого, Рутський починає укладати для нової спільноти основні Правила спільного чернечого життя.

Спільні правила, Капітульні конституції і Партикулярні правила. У 1617 році, коли нова монаша спільнота мала п'ять монастирів (Вільно, Битень, Новгородок, Мінськ і Жировиці) та біля сотні монахів, митрополит Йосиф, який в 1613 р. став Київським митрополитом, скликає до Новгородович першу Генеральну капітулу.

Під час першої сесії Рутський вручає своїм монахам *Спільні правила нашого Святого Отця Василія Великого, архієпископа Кесарії Кападокійської*, та пояснює учасникам капітули, що «він особисто, протягом довгого часу, збирав з різних творів Святого Отця [Василія] і уклав ці Правила, пристосовуючи їх до вимог теперішнього життя, поділяючи їх на деякі основні розділи, щоб легше їх зрозуміти і запам'ятати». Правила поділялися на 5 розділів: ціль чернечого життя і засоби її досягнення: убожество, чистота, послух та спільне життя. «Завданням усього цього, — вів далі Митрополит — є невідкладні потреби душ, які вмирають у нашому обряді [Церкві]. Ми повинні духовно заопікуватися їхніми душами, а не лише своїми... а для цього потрібно здобути певних навиків. Тому ми були змушені приписати деякі правила, які не були потрібні в давніх часах, але тепер потрібні. Ми це зробили не віддаляючись від вчення нашого Святого Отця». Відповідно, *Спільні правила* розпочинаються ось як: «Метою монашого життя є бути людиною досконалою в любові до Бога, тобто стати подібними до Бога в милосердній любові, і не лише прямувати до неї шляхом молитовного життя і особистих діяльних вчинків, але також словами та прикладом дедалі більше притягати до неї ближнього».

Відтак, були опрацьовані *Капітульні конституції Василіянської Конгрегації Пресвятої Тройці* з таким устроєм: на чолі нової спільноти стоїть Митрополит, але всередині вона управляється головним настоятелем, названим протоархимандритом, обраним до кінця життя, якому допомагають чотири радники, також обрані довічно; його повноваження:

кожних чотири роки скликати Генеральну капітулу, призначати, за згодою радників, ігуменів монастирів на чотирирічний період та наглядати за тим, щоб настоятелі та монахи дотримувалися Правил та Конституцій. Генеральна капітула, у якій беруть участь також і єпископи, збирається, щоб обирати членів ради, оновляти Капітульні конституції і вирішувати проблеми Чину та Церкви. Єпископи будуть обиратися лише з-поміж членів нової монашої спільноти, тому що Чин та ієрархія повинні бути нерозривно об'єднаними між собою.

Слід зауважити, що, згідно з тогочасним розумінням, митрополит Рутський вважав, що усі східні монахи становлять єдиний «Чин Святого Василя Великого», а спільнота, яку він заснував, є лише малою частиною, тобто згуртуванням цього великого «Чину».

Під час наступних Генеральних капітул (1621 та 1623 рр.) митрополит Йосиф разом із капітульними отцями укладають *Партикулярні правила для окремих служінь*, починаючи від уряду Протоархимандрита і закінчуючи дверником. До цих Правил можна також зарахувати *Правила для єпископів*, написані митрополитом Рутським.

Затвердження Василіянської Конгрегації та Конституцій

4 жовтня 1624 р. Ватиканська Конгрегація Поширення Віри схвалює об'єднання «русських монахів у Згромадження» під проводом одного головного настоятеля та надає їхнім Генеральним капітулам право укладати свої Конституції, зважаючи на документи Церкви. Конституції повинні бути тимчасово затверджені Римським Архисреєм, але щоб чернеча дисципліна не зазнала шкоди, монахи будуть їх дотримуватись до того часу, поки Апостольський Престол не постановить інакше.

20 серпня 1631 р. Папа Урбан VIII декретом «*Представив нам*» (*Exponi Nobis*), схвалює та затверджує апостольською владою декрет Конгрегації Поширення віри.

Офіційне затвердження достовірності Правил та Конституцій

Після смерті митрополита Йосифа Рутського (1637) починають виникати непорозуміння між Митрополитами та Василіянським Чином, тому що не були написані Правила для Митрополита, запропоновані під час першої Генеральної капітули. Митрополит Кипріян Жоховський піддає сумнівам достовірність *Спільних правил* Рутського і *Капітульних Конституцій*. Завдяки декретові Конгрегації Поширення Віри у 1686 р. скликано Генеральну капітулу в Новгородському монастирі, яку, в присутності митрополита Кипріяна, очолив єзуїт Томаш Вейский. Під час Капітули підтверджено достовірність *Спільних правил та Конституцій руських монахів Чину святого Василя Великого* і знайдено порозуміння (так званий *Nexus*) між Митрополитом та Чином. Копії цих Правил та акт про порозуміння переслано до Конгрегації Поширення Віри і сьогодні вони зберігаються в Історичному архіві Конгрегації Євангелізації Народів (СР, том 29).

Створення нової Василіянської Конгрегації Покрови Пресвятої Богородиці

У 1739 р., внаслідок рішень Замоїського синоду (1720), монастирі 5-х українських єпархій (Львівської, Перемиської, Луцької, Володимирської та Холмської) проводять у Львові свою Капітулу і засновують Конгрегацію *Покрови Пресвятої Богородиці*, яку згодом називають *Руською, Святопокровською, Польською або Коронною*. Нова Конгрегація приймає Правила Конгрегації Пресвятої Тройці.

Руський Чин Святого Василя Великого

У 1743 році, за дорученням папи Венедикта XIV, Фабріціо Сорбеллоні, апостольський нунцій у Варшаві, скликає у Дубні Генеральну капітулу двох Конгрегацій, яка проходить під проводом єп. Юрія де Ласкаріса. В ній взяли участь 139 членів Конгрегації Покрови Пресвятої Богородиці та 66 – Конгрегації Пресвятої Тройці. Капітула здійснює об'єднання двох Конгрегацій в один Чин, який складається з двох Провінцій і приймає назву *Руський Чин Святого Василя Великого*.

Папа Венедикт XIV, декретом «*Між іншими*» (*Inter plures*) від 11 травня 1744 р., виправляє і затверджує Конституції, прийняті Дубенською капітулою.

Короткий виклад Правил Святого Отця нашого Василя Великого

У 1751 році опубліковано польською мовою *Короткий виклад Правил Святого Отця нашого Василя Великого*, який був тими самими *Спільними правилами* Рутського, представленими у більш логічному порядку. Наприкінці додано деякі уривки із проповіді святого Василя про відречення від світу та два декрети папи Климента VIII: про реформу монахів усіх Чинів (20.03.1601) та про застереження окремих справ для Головних настоятелів.

Проект Конституції для вивчення та прийняття на наступних Капітулах

Від 1617 до 1759 р. Генеральні капітули збиралися аж 36 разів, безперервно оновлюючи Конституції Чину. Генеральна капітула, яка у 1759 зібралася у Бересті, звертає увагу на необхідність систематизувати попереднє законодавство в один кодекс та опублікувати його. З цією метою вона постановляє приготувати проект Конституцій і призначає комісію, до якої увійшли 12 членів. Вони збираються у Гощанському монастирі та укладають проект, що пізніше був опублікований під заголовком *Конституції для вивчення та прийняття на наступних Капітулах*.

Капітульні Конституції 1772 р.

Генеральна Капітула, проведена 1772 року в Бересті наказує опублікувати проект *Гощанських Конституцій* і роздати його 1235 василіянам, що проживали у 155 монастирях, щоб вони їх «прочитали та подали свої зауваження». Виправлення та доповнення, запропоновані монахами, були передані делегатам на Провінційні капітули, які, у свою чергу, приготували зауваження на майбутню Генеральну капітулу.

Гощанські Конституції мали визначальний вплив на майбутнє законодавство Чину аж до наших днів, можливо через те, що включають уривки з творів Святого Василя, Правил митрополита Йосифа Рутського, папських документів, постанов Конгрегації Поширення віри, як також постанов попередніх Капітул. *Гощанські Конституції* складаються з чотирьох частин. Перша частина говорить про «ціль монашого життя та засоби, які до неї провадять», друга представляє «окремі правила для урядовців у Чині», третя – «формули з публічними актами та присягами» і четверта інформує про «карні конституції».

Під час тієї ж Капітули були виправлені та оновлені *Капітульні Конституції* і відправлені до друку латинською мовою, разом з капітульними протоколами.

Кодекс Конституцій Чину Святого Василя Великого

Наступна Генеральна капітула збирається у Тороканях 1780 року та протягом двох місяців переробляє проект *Гощанських Конституцій (1772)*; беручи до уваги зауваження Провінційних капітул, доручає остаточну редакцію чотирьом експертам.

Наступна Генеральна капітула, проведена 1788 року в Жидичині, не приймає цього проекту і доручає Головній управі опрацювати новий проект, який опубліковано 1791 року під назвою *Кодекс Конституцій Чину Святого Василя Великого*. Цей *Кодекс*, досить вдалий, так і не ввійшов в дію через поділи Польщі та суворі обмеження, накладені на Василіянський Чин російським урядом.

Під час Капітули в Тороканях (1780) Чин поділено на чотири Провінції: Пресвятої Тройці (Литовська), Святого Миколая (Білоруська), Покрови Пресвятої Богородиці (Руська або Польська) та Найсвятішого Спасителя (Галицька). Три перші Провінції попали під російське панування, а четверта – австрійське. У 1802 році проводиться остання Генеральна капітула Чину, а у 1804 році скасовано уряд Протоархимандрита. Василіянські Провінції, які залишилися на російській території, ще мали Провінційних настоятелів і могли проводити Провінційні капітули (до 1826 р.), але перебували під загальним наглядом єпископів;

листування з Апостольською Столицею були заборонені. Закриття монастирів, яке розпочалося у 1795 році, продовжувалося до повної ліквідації у 1839 році.

Спосіб управління, що його повинен дотримуватися Чин Св. Василя Великого

Василіянський Чин вижив на австрійських територіях. Провінція Найсвятішого Спасителя (Галицька) спочатку мала 44 монастирі (чотири перейшли до нової Провінції Різдва Матері Божої, званої Холмською, утвореної у 1810 р.) та приблизно 330 членів, але через реформи імператора Йосифа II дуже швидко зменшилася до 14 монастирів, з різними обмеженнями щодо приймання нових покликань. Крім того, Василіяни були підпорядковані Львівському, Перемиському та Холмському єпархіяльним єпископам, які уклали *Спосіб управління, що його повинен дотримуватися Чин Святого Василя Великого*, прийнятий під час Провінційної капітули у Крехові 20 липня 1803 р.

Синопис Статутів Чину Святого Василя Великого

Коли на Австро-угорський трон ступив імператор Франц Йосиф I (1848 р.), чернечі Чини в імперії почали реорганізуватись, згідно з вказівками папи Пія IX. Кардинал Ф. фон Шварценберг, Празький архієпископ, доручив Пряшівському єпископові Йосифові Гаганцю провести канонічну візитацію василіянських монастирів у Галичині. Під час Капітули, проведеної 1858 року в Добромильському монастирі, канонік Олександр Духнович, разом з капітульними отцями уклали нові Конституції під назвою: *Синопис Статутів Чину Святого Василя Великого... приписаний для зберігання ченцям цього ж Чину Галицької Провінції*. Вони були надіслані до Конгрегації Поширення Віри, але не отримали затвердження.

Конституції Руського Згромадження Чину Святого Василя Великого, Обновленого, згідно з думкою конституції «Особливою охороною» (Singulare praesidium) папи Льва XIII

У 1881 р. Протоігумен Климентій Сарницький, не знайшовши іншого способу зміцнити Чин, запропонував папі Льву XIII конкретний план для його реформи з допомогою Товариства Ісусового. Папа, Апостольською конституцією «*Особливою охороною*», бере Чин під покровительство Апостольського Престолу та розпочинає, так звану, *Добромильську реформу*. Здійснення реформи довірено отцям із Товариства Ісусового. Слідуючи за папськими вказівками, о. Каспер Щепковскі, ТП, редагує нові Конституції на основі *Спільних правил* митрополита Йосифа Рутського та проекту *Гоцанських Конституцій* з 1772 року.

Конгрегація Поширення Віри, перевіривши та виправивши їх, затверджує та видає в Римі 1896 року, у власній друкарні, нові Конституції під заголовком *Constitutiones Congregationis Ruthenae Ordinis S. Basilii M. reformatae ad mentem Constitutionis SS.D.N.Leonis PP. XIII Singulare praesidium*.

Далі було видруковано Витяг цих Конституцій латинською мовою і українською: *Витяг з Уставів Руського Згромадження Чина Св. Василя В. зреформованого по мисли конституції Святійшого О. П. Льва XIII* (Жовква 1900).

Перша василіянська Капітула, що відбулася після Добромильської реформи в Кристинопільському монастирі 1906 року, змінює деякі частини згаданих Конституцій і надсилає текст до Конгрегації Поширення Віри, яка під час кількох засідань (1907-1909) їх перевіряє та виправляє.

Святий папа Пій X, 27 липня 1909 р., під час аудієнції, наданої кардиналові Антонієві Готті, тодішньому Префектові Конгрегації Поширення Віри, затверджує ці Конституції і в 1910 р. вони виходять друком латинською мовою у василіянській друкарні в Жовкві під вищеподаним заголовком.

У 1924 році Конституції зреформованого Василіянського Чину були прийняті монастирями Закарпаття, а пізніше – Чехословаччини, Угорщини та Румунії (Блажської традиції), які приєдналися до Добромильської реформи.

Конституції Василіянського Чину Святого Йосафата

У 1931 році проведено першу Генеральну капітулу зреформованого Василіянського Чину, яка обрала Протоархимандритом о. Діонісія Ткачука та постановила, щоб постійним місцем проживання Головної управи був Рим.

У 1932 році Конгрегація для Східних Церков надає Чиніві теперішню його назву: *Василіянський Чин Святого Йосафата*.

У 1952 році папа Пій XII проголошує нове законодавство для східного монашества, до якого Генеральна капітула, що збиралася в Римі у 1953, пристосовує Конституції. Далі папа Пій XII, декретом «*Божеський Василій Великий*» від 16.06.1954, затверджує Конституції, які у 1954 році були опубліковані латинською мовою, а 1955 р. – українською, під назвою: *Конституції Чина Святого Василія Великого*.

Проекти Конституцій, видані на пробу в 1970-2002 роках

У 1969 р. збиралась надзвичайна Генеральна капітула, щоб на основі *Норм для дотримання декрету «Досконалої Любові» (Perfectae Caritatis) Ватиканського Собору II*, виданих Папою Павлом VI 6 серпня 1966 р. та інших соборових і пособорових документів, перевірити Конституції з 1954 р. Після 56 днів спільної праці Конституції достосовано до згаданих вище *Норм* і видано їх *на пробу* друком в 1970 р. під заголовком *Устав-Правила-Правильник*, наказуючи їх зберігати. На Генеральній капітулі 1976 р. цей проект ще раз виправлено і 1977 р. знову видано його друком *на пробу*.

У 1990 р. Вселенський Архирей Іван Павло II проголошує *Кодекс Канонів Східних Церков*. В той же час чотири Східноєвропейські василіянські Провінції, які вийшли з підпілля, вносять із собою до життя Чину нові вимоги та перспективи. Три наступні Генеральні капітули (1992, 1996, 2000 рр.) пристосовують Конституції до нового Кодексу та нової дійсності, внаслідок чого опубліковано ще два проекти *на пробу* (1993 та 2002 рр.).

Статут Василіянського Чину Святого Йосафата

Генеральна капітула 2000 року прийняла пропозицію виключити з книги *Устав-Правила-Правильник* частину «Правильник», яка стосується дуже детальних практичних речей, доручаючи, щоб кожна Провінція видала його сама, згідно з місцевими особливостями та вимогами, і передала його на затвердження Протоархимандрита з його Радою. Ця ж Капітула доручила спеціальній Комісії завдання опрацювати новий проект Статуту. Цей проект був відхилений Капітулою 2004 року, яка, у свою чергу, доручила іншій комісії виправити недоліки та внутрішні суперечності проекту, щоб через рік знову зібратися та затвердити його. Під час праці комісії виникла потреба в додатковому часі, щоб добре приготувати новий проект. Члени Капітули, опитані шляхом листування, прийняли пропозицію зібратися на другу сесію у липні 2006 р. Під час цієї сесії Капітула отримала новий проект Статуту, як «перший робочий текст», затвердивши також особливу методологію, запропоновану Протоархимандритом, якої слід дотримуватися до прийняття нового Статуту. Йдучи за запропонованим методом, дещо відкорегованим лише у своїх стадіях, вдалося дійти до остаточної редакції нового Статуту італійською мовою, який Генеральна капітула переглянула та прийняла, і 28 липня 2008 року передала Апостольському Престолу на затвердження.

Конгрегація для Східних Церков, додавши свої зауваження та виправлення, 18 липня 2009 р. повернула Статут з радісною новиною: «Ця Конгрегація, *добре все зваживши*, затверджує текст як офіційну версію *на сім років*. Генеральна виборча капітула 2016 року вирішить про можливі зміни або про остаточне затвердження».

У С Т А В

СПІЛЬНОТНЕ МОНАШЕ ЖИТТЯ

СЛОВАМИ СВЯТОГО ОТЦЯ НАШОГО ВАСИЛІЯ

СПІЛЬНОТНЕ ЧЕРНЕЧЕ ЖИТТЯ НА СЛАВУ БОЖУ

Христос — осередок монашого життя

1. «Спільне життя братів — це поле духовної боротьби, надійний шлях до досконалості, постійна вправа і роздумування над Божими заповідями. Мета такого життя — слава Божа, згідно з заповіддю Господа Нашого Ісуса Христа, Який сказав: *Так нехай світить перед людьми ваше світло, щоб вони, бачивши ваші добрі діла, прославляли вашого Отця, що на небі* (Мт. 5, 16)»¹.

«За Божою благодаттю ми зібралися тут в ім'я Господа нашого Ісуса Христа. І маємо всі ту саму мету — святість життя. [...] Тому закликаю вас любов'ю Господа нашого Ісуса Христа, що приніс Себе в жертву за наші гріхи, почнімо ж нарешті турбуватися про наші душі, плачмо над марністю минулого життя, змагаймося за майбутнє на славу Бога, Його Христа і Святого Духа, Якому поклоняємося. [...] Ми працюємо задля самого добра і з любові до Бога, Який дав нам закон, і радіємо, що можемо служити такому славному і доброму Богові. [...] Отож, всі ми, що змагаємося за святість, ми, що маємо в пошані зосереджене життя, віддалене від світських турбот, як поміч у виконванні євангельських настанов, спільно потрудімося, щоб ніщо з того, що нам наказано, не зосталося поза нашою увагою, [...] бо посиленою і старанною працею багатьох легше буде нам дослідити приховану правду, якщо Бог, за обітницею Господа нашого Ісуса Христа, дасть нам віднайти те, чого розшукуємо, а Святий Дух сподобить нас пізнати правду та її запам'ятати»².

Святий Дух оживляє спільноту

2. Нам потрібно провину Святого Духа. Він єдиний правильно наставляє на дорогу істини у думках, словах і ділах. «Бо людина сліпа і живе в темряві, без сонця правди — яким є Господь наш Ісус Христос, що просвітлює, немов промінням, Своїми заповідями»³.

«Господь наш Ісус Христос навчає: *Якщо любите ви мене, то виконуйте мої заповіді. І я проситиму Отця, і він дасть вам іншого Утішителя, щоб з*

---

¹ Св. Василій Великий, *Ширші Правила* 7, 4, с. 160. Цитуючи *Ширші Правила* (= ШПр), *Короткі Правила* (= КПр), *Моральні Правила* (= МПр) та *Науки: Про віру, Божий суд* ми посилаємося на *Аскетичні твори св. Отця Василя Великого* (= АТВ) — переклад митр. Андрея Шептицького, Львів 1929; передрук — Рим 1989.

² *Вступне слово до ШПр*, чч. 1, 3, 4 (АТВ, стор. 139, 142, 144).

³ КПр 1 (АТВ, стор. 237).

вами був повіки, Духа істини, якого світ не може сприйняти (Йо. 14, 15-17). Тому, поки ми не будемо виконувати всіх заповідей Господніх і не станемо такими, щоб Господь міг про нас засвідчити: *Ви не від світу цього* (Йо. 15, 19)», не очікуймо Святого Духа»⁴.

Святе Письмо — правило спільного життя

3. «Моїм обов'язком, з Божої волі, — каже св. Василій — є передати вам те, чого я навчився з богонатхненого Письма для спільного добра. Мушу держатися Святого Письма, бо й сам Господь, в якому Отець мав уподобання, каже: *Отець дав мені заповідь що мені казати і що промовляти* (Йо. 12, 49). І коли сам Святий Дух не мовить від себе, а говорить тільки те, що почув від Нього (Йо. 16, 13), то на скільки більше це повинно бути правилом нашої поведінки, щоб ми могли побожно й безпечно думати й діяти в ім'я Господа нашого Ісуса Христа»⁵.

«Брати, закликаю вас і прошу, майте думки й бажання, гідні небесного поклику, живіть згідно з Христовим Євангелієм в надії на життя вічне й Небесне Царство, приготоване всім, що зберігають заповіді Бога і Отця, згідно з Євангелієм Ісуса Христа Господа нашого у Святім Дусі й правді»⁶.

«Багато є речей, які богонатхнене Писання радить пильнувати тим, що бажають уподобатися Богові. [...] Отож треба, щоб християнин мав думки, гідні свого небесного звання та й жив достойно Євангелія. Християнина ніщо не повинно відривати від пам'яті про Бога, від Його волі й судів. Він повинен стати в усьому досконалим, як вимагає закон»⁷.

Спільнотне життя — наслідування перших християн

4. «Спільне життя відображає ту прикмету Святих, про яких Апостольські Діяння кажуть, що *всі віруючі були вкупі й усе мали спільним* (Ді. 2, 44); і ще: *Громада вірних мала одне серце й одну душу, і ні один не називав своїм щось із того, що йому належало, але все було в них спільне* (Ді. 4, 32)»⁸.

«З того, отже, виходить, що між першими християнами не було найменшого поділу і ніхто з них не жив за власною волею. Усіма керувала

---

⁴ КПр 204 (АТВ, стор. 321).

⁵ *Про віру*, ч. 5 (АТВ, стор. 37).

⁶ *Там же*.

⁷ Св. Василій, *Лист 9 (22), Про досконалість чернечого життя*, 1, стор. 40-41. Уривки з Листів Василя взяті з перекладу о. Сергія Фединяка: *Вибрані листи св. Василя Великого* (= ВЛВ), Нью-Йорк 1964.

⁸ ШПр 4 (АТВ, стор. 160-161).

одна і та сама дбайливість, а було їх п'ять тисяч, і певно, що, по-людськи кажучи, не одно було поміж ними перешкодою до єдності»⁹.

«Поводьмося з правилами Святих, що були побудовані на підвалині Апостолів і Пророків, де наріжним каменем — сам Ісус Христос. На Ньому вся будівля досконало збудована, зростає у святий храм у Господі» (Еф. 2, 20-21)¹⁰.

5. «Головна дорога, що веде до пізнання повинності — це роздумування над Богом натхненими книгами. Вони бо подають і вказівки для доброї поведінки, і описують життя блаженних мужів, які є неначе ті живі ікони, повні Божого життя. А вміщені вони там, щоб ми наслідували їхні добрі діла. І коли хтось спостереже, що йому чогось у духовному житті бракує, нехай споглядає на них, щоб наслідувати їх; нехай черпає з того наслідування відповідний для своєї недуги лік, немов із відкритої для всіх лікарні. [...] Як художники, малюючи якусь картину, мають перед собою зразок, і часто дивляться на оригінал та намагаються у своїй роботі відтворити його характер, так само той, хто бажає стати досконалим у чесноті, повинен часто споглядати на життя Святих, на їхні живі й діючі образи і, наслідуючи їх, намагатися засвоїти їхнє добро»¹¹.

Спільнотне життя — вияв єдності Церкви

6. «Будучи покликаними до однієї надії, ми всі є одним тілом, головою якого є Христос, а всі ми собі взаємно — члени. Якщо, отже, не будемо гармонійно зв'язані любов'ю в одну спільноту у Святому Дусі, але кожний з нас вибиратиме собі свій спосіб життя, а не той, що милий Богові, тобто: служіння спільним потребам, і якщо кожен йтиме за власною пожадливістю, за самолюбством, як тоді зберігатимемо одну спільноту, любов і взаємодопомогу? Як же тоді виявимо послух Голові-Христові, якщо між собою будемо поділені і роз'єднані? Неможливо буде ні тішитися з прославленим, ані співчувати з терплячим, якщо житимемо кожний одинцем, не маючи змоги як слід пізнати стану ближнього.»¹².

Спільнотне життя — спільність дарувань

7. «Крім того, одна людина не може мати всіх духовних харизм, але кожному дається згідно з даруванням Святого Духа, мірою його віри (див. Рм. 12, 6). У спільному ж житті окремі дарування стають власністю всіх: *Одному бо дається через Духа слово мудрості; іншому, згідно з тим самим Духом,*

⁹ ШПр 37, 3 (АТВ, стор. 197-198).

¹⁰ Про віру, 5 (АТВ, стор. 37-38).

¹¹ Лист до Григорія, 2, ч. 3 (ВЛВ, стор. 22-23).

¹² ШПр 7, 2 (АТВ, стор. 159).

слово знання; іншому віра в тім же Дусі; іншому дар зцілення у тім єдинім Дусі; іншому сила творити чуда; іншому дар пророкування; іншому розпізнавання духів; іншому різні мови, а ще іншому тлумачення мов (1 Кр. 12, 8-10). Кожний з цих дарів людина приймає не так для себе, як для інших. Таким чином, дія Святого Духа, що є наявною в одній людині, обов'язково переходить на всіх у спільноті. [...] У спільнотному житті кожен користується власним даром, уділяючи його іншим та й збирає плоди з чужих дарів, немов би зі своїх»¹³.

Спільнотне життя — спільні обов'язки

8. «Ті, що спільно живуть, повинні бути гармонійно об'єднані в любові Ісуса Христа, як члени одного тіла»¹⁴.

«Апостол каже: *Все нехай між вами діється пристойно і доладно* (див. 1 Кр. 14, 40). Ось тому я думаю, що тільки такий спосіб спільнотного життя можна назвати *пристойним і доладним*, коли в ньому зберігається такий лад, який панує між членами людського тіла: один виконує службу ока [...] інший — службу вуха або руки [...] і так по черзі кожний. Притому необхідно пам'ятати: якщо б якийсь орган тіла не виконав свого обов'язку і не послужив іншому, то всім членам грозила б небезпека, так само кожне занедбання настоятеля чи підвладного приносить шкоду. [...] Це так, якби рука чи нога не хотіла послухатись наказу ока»¹⁵.

Спільнотне життя — служіння Христові

9. «Усі ті, що служать братії будь-яким своїм даруванням, повинні це робити з такою дбайливістю про всіх, неначе служать не людям, а самому Христові, Який з безконечної Своєї доброти приймає для Себе все, що ми робимо для посвячених Йому людей. За це Він обіцяє Царство Небесне: *Прийдіть, благословенні Отця мого, візьміть у спадщину царство, що було приготоване вам від сотворення світу, бо все, що ви зробили одному з моїх братів найменших — ви мені зробили* (Мт. 25, 34. 40). Коли нагороду за ревність приймають ті, що дбайливо виконують свої обов'язки, а недбалих чекає страшний засуд, то якої дбайливості і праці потрібно докласти, щоб заслужити собі право називатися братами Христовими? Бо Господь навчає: *Хто чинить волю мого Отця, що на небі, той мені брат, сестра і мати* (Мт. 12, 50)»¹⁶.

¹³ ШПр 7, 2 (АТВ, стор. 159).

¹⁴ МПр 60 (АТВ, стор. 89).

¹⁵ ШПр 24 (АТВ, стор. 184-185).

¹⁶ ШПр 34, 1-2 (АТВ, стор. 194).

МЕТА СПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Святість — жити Святим Хрещенням

10. «Освячення полягає у повному посвяченні себе Всесвятому Богові, через повсякчасне та безперервне дбання і старання Йому в усьому подібатися»¹⁷.

«Яким є значення, або сенс Хрещення? — Ось яке: охрищений змінюється у своїх думках, словах і ділах і, даною йому силою, стає тим, з чого народився: *Всі бо ви, що в Христа христилися, у Христа зодягнулися* (Гл. 3, 27), *бо ви з себе скинули стару людину з її ділами й одягнулися в нову, що відновлюється до досконалого спізнання, відповідно до образу свого Творця* (Кл. 3, 9-10)»¹⁸.

«Що властиве християнину? Наново народитися з води і Духа в Хрещенні. Що властиве тому, хто народився з води? Бути мертвим і невразливим на усякий гріх, як і Христос, який умер для гріха раз назавжди (Рм. 6, 10). Як і написано: *Всі ми, що в Христа Ісуса охристилися, у смерть Його христилися. Ми поховані з Ним через хрещення на смерть. [...] Знаємо ж, що старий наш чоловік став розп'ятий з ним, щоб знищилося оце гріховне тіло, щоб нам гріхові більш не служити* (Рим. 6, 3. 6)»¹⁹.

Святий наш Отець Василій Великий заохочує кожного свого послідовника зберігати непорушною печать Хрещення. «Ти, що зодягнувся в одягу нетлінності, безплямну і незім'яту, — пише він до монаха Паладія, — повинен стати перед Господом, Який сіяє у блиску святих. Тому зберігай святість усіх твоїх членів, бо ти зодягнувся у Христа. *Усі ви, — каже Апостол, — що в Христа христилися, — у Христа зодягнулися.* Нехай, отже, всі твої члени будуть святі, щоб вони стали гідними зодягнутися у святу й світлу одягу»²⁰.

Послух Євангелію — чинити Божу волю

11. Святий отець наш Василій навчає: «Пам'ятаймо про слова Апостола: *Пророцтва не легковажте, усе перевіряйте, тримайте те, що добре і стримуйтеся від усякого роду лукавства* (1 Сол. 5, 20-22). [...] Коли нам наказують щось повністю згідне з заповіддю Христа [...] то це треба приймати, як Божу волю, та з ревністю і старанністю виконувати наказ, *терплячи один одного в любові* (Еф. 4, 2)»²¹.

¹⁷ КПр 53 (АТВ, стор. 258).

¹⁸ МПр 20, 2 (АТВ, стор. 61).

¹⁹ МПр 80, 22 (АТВ, стор. 127).

²⁰ Лист до Паладія, 66 (292) (ВЛВ, стор. 197).

²¹ КПр 114 (АТВ, стор. 284-285).

«Потрібно заохочувати всіх до послуху Євангелію, необхідно проповідувати Боже Слово з усією сміливістю і давати свідчення правді. [...] *Що вам кажу в темноті, кажіть те при світлі; і що ви чуєте на вухо, голосіть з покрівель. Не бійтеся тих, що вбивають тіло, душі ж убити не можуть* (Мт. 10, 27-28)»²².

«З доброти і чоловіколюб'я благого Бога, благодаттю Господа нашого Ісуса Христа, діянням Святого Духа, я остерігся від помилок поганства; від народження і від перших років життя виховували мене християнські батьки: від дитинства я вчився від них Святого Письма і вони доправили мене до пізнання істини. А коли я став мужем [...] то спостеріг, [...] що в єдиній Божій Церкві, за яку помер Христос, на яку щедро зілляв Святого Духа, є незвичайно великі непорозуміння між людьми і суперечності стосовно Святого Письма»²³.

«А коли доходжу до висловів у Євангелії самого Господа нашого Ісуса Христа, [...] знаходжу в них повну необхідність в усьому слухати Господа Бога»²⁴.

«З цих та інших мотивів, я чітко переконаний про вкрай потрібну єдність духа в усій Божій Церкві, згідно волі Христа, у Святому Дусі; і про небезпеку та шкідливість непослуху Богові у взаємних роздорах»²⁵.

Зберігання заповідей

12. «Сам Господь установив порядок у заповідях, визначивши, що найперша і найбільша заповідь — це любов до Бога; а друга за послідовністю і подібна до першої, чи радше доповнююча й залежна від неї — це заповідь любові до ближнього»²⁶.

«Передусім, зробімо такий вступ: для виконання всіх заповідей, даних нам Богом, ми заздалегідь отримали від Нього також відповідні сили. [...] І якщо завдяки цим силам ми будемо поводитись правильно і належно, то провадитимемо добродієсне життя»²⁷.

«Тілесні вчинки славлять Бога, немов ізнизу, а таємничі, що їх голосить розум, беруть свій початок згори, неначе б ум давав відгомін завдяки Святому Духові. Отже, хто зберігає всі заповіді, той неначе творить з них гармонійну симфонію, грає Богові на десятиструнній арфі, бо є десять загальних заповідей, написаних згідно з першим переданням закону»²⁸.

²² МПр 70, 13 (АТВ, стор. 105).

²³ *Про Божий суд*, 1 (АТВ, стор. 21).

²⁴ *Там же*, 8 (АТВ, стор. 29).

²⁵ *Там же*, 4 (АТВ, стор. 24).

²⁶ ШПр 1, (АТВ, стор. 147).

²⁷ ШПр 2, 1 (АТВ, стор. 148).

²⁸ Св. Василій, *Гомілія на Псалом 32*, 2, стор. 100-101. Гомілії цитуємо за перекладом о. С. Федіяка, *Гомілії на Псалми* (= ВГП), Нью-Йорк 1979.

«Заповіді Господні треба виконувати совісно і з добрим наміром, як в стосунку до Бога, так і до людей. [...] Метою заповіді є любов, яка походить з чистого серця та доброї совісті й необлудної віри»²⁹.

«Божі заповіді треба так виконувати, щоб вони були просвіченням для усіх тих, які їх виконують, та прославою Господа Бога. *Ви — світло світу. Не може сховатися місто, що лежить на верху гори. І не запалюють світла та й не ставлять його під посудиною, лише на свічник, і воно світить усім у хаті. Так нехай світить перед людьми ваше світло, щоб вони, бачивши ваші добрі вчинки, прославляли вашого Отця, що на небі* (Мт. 5, 14-16). І, щоб ви були чисті й бездоганні в день Христа, повні плодів праведності, що їх маємо через Ісуса Христа на славу й хвалу Божу (Флп. 1,10-11)»³⁰.

13. «Коли кілька людей живе разом, то їм легше виконати більшість Христових заповідей. [...] А хто живе на самоті, тому не легко пізнати свої помилки, бо нема кому попередити, лагідно і з любов'ю направити. [...] Тоді часто здійснюється слово Святого Писання: *Горе одному, бо як упаде, нема кому його піднести* (Проп. 4, 10). [...] Тоді можна занедбати найважливішу загальну заповідь, яка стосується безпосередньо нашого спасіння, бо неможливо за таких обставин нагодувати голодного, ані зодягнути нагого. [...] В такому житті, крім того, бракує вправи в чеснотах, бо людина не пізнає ані своїх вад, ані свого поступу, просто — усунена будь-яка нагода, щоб виконати заповіді. Яким чином така людина навчиться покори, не маючи нікого, перед ким би впокоритися? Як проявить милосердя, якщо зірвала всякі зв'язки з людьми? Як буде вдосконалюватися в терпеливості, якщо немає нікого, хто б протівився її волі?»³¹.

Пресвята Євхаристія — єднання з Богом

14. «Що властиве християнину? Очиститись в Христовій крові від усякої плями тіла й духа, стати святим у Божому страсі й Христовій любові, і не мати порока, ані вади, ані чогось подібного, але бути святим і непорочним, і тоді споживати Тіло Христа і пити Його Кров»³².

«Коли хтось причащається, не збагнувши, задля чого дається Причастя Тіла і Крови Христа, то не має жодної користі; а хто негідно причащається, — той засуджений. *Тому, хто буде їсти хліб або пити чашу Господню негідно, буде винний за тіло і кров Господню. Нехай, отже, кожний випробовує себе*

---

²⁹ МПр 18, 3 (АТВ, стор. 58).

³⁰ МПр 18, 6 (АТВ, стор. 58-59).

³¹ ШПр 7, 1-4 (АТВ, стор. 159-160).

³² МПр 80, 22 (АТВ, стор. 128).

самого, і тоді їсть і п'є цю чашу. Бо той, хто їсть і п'є, не розрізняючи Господнього тіла, суд собі їсть і п'є (1 Кр. 11, 27-29)»³³.

«Щоденно причащатися, приймати святе Тіло і Кров Христа, — це добре і дуже корисне діло. Бо Христос ясно сказав: *Хто тіло моє їсть і кров мою п'є, той живе життям вічним* (Йо. 6, 55). Хто ж тоді може сумніватись у тому, що бути безнастанним учасником життя — це жити у повноті?»³⁴

«Хто ж запричащається Святих Таїн, повинен піснями подяки славити Господа, як читаємо в Євангелії від Матея [...]: *І відспівавши, вийшли вони на Оливну гору* (Мт. 26, 30)»³⁵.

15. «Будучи охрищені в ім'я Святого Духа, ми ми заново народилися» (Йо. 3, 3); народжені й охрищені в ім'я Сина, ми зодягнулися в Христа (Гл. 3, 27); і зодягнувшись у нову людину, сотворену на подобу Божу, ми охристились в ім'я Отця, ми стали дітьми Божими (1 Йо. 3, 1). І тому необхідно, щоб ми споживали їжу життя вічного (Йо. 6, 27), як навчав сам Єдинородний Син Бога живого, кажучи: *Чоловік житиме не самим хлібом, а кожним словом, що виходить з уст Божих* (Мт. 4, 4); опісля ж, потвердивши двократним Амінь-Амінь сказані слова і утвердивши слухачів у правдивості своїх слів, виголосив: *Якщо не споживатимете тіло Чоловічого Сина й не питимете Його кров, не матимете життя в собі. Хто тіло Моє їсть і кров Мою п'є, той живе життям вічним, і Я воскресу його останнього дня. Бо тіло Моє — їжа правдива, і кров Моя — правдивий напій. Хто споживає тіло моє і кров мою п'є, той у Мені перебуває, а Я в ньому* (Йо. 6, 53-56)»³⁶.

ВЗАЄМИНИ З БОГОМ У МОНАШОМУ ЖИТТІ

Молитва

16. «Дієвість і сила молитви — у почуттях душі та в чеснотливих ділах усього нашого життя. Св. Павло каже: *Чи ви їсте, чи п'єте, чи будь-що робите, усе робіть на славу Божу* (1 Кор 10, 31). Коли, отже, сідаєш до столу — молися. Коли береш хліб — дякуй Подателеві. Коли скріпляєш немічне тіло вином, тоді думай про Того, Хто дає тобі ці дари для веселості серця і підкріплення в немощах (див. Сир. 31, 27-28; 40, 20). І хоч минув час поживи, та пам'ять про Добродія нехай не проминає. Коли одягаєшся — дякуй Тому, Хто дав тобі одіж. Як минув день, — дякуй Господеві, що вдень дав нам сонце для праці, а вночі місяць на освітлення і на інші життєві потреби. Ніч також спонукає нас до молитви. Коли глянеш на небо і подивляєш красу зір, тоді

³³ МПр 21, 2 (АТВ, стор. 62).

³⁴ Лист до патриції Кесарії, 39 (93), (ВЛВ, стор. 132).

³⁵ МПр 21, 4 (АТВ, стор. 63).

³⁶ Про хрещення I, 3.

молися Господеві всього видимого світу, молися великому Творцеві цілого всесвіту, Який все сотворив Своєю премудрістю (див. Пс. 110, 24). Коли ж бачиш, що все живе створіння потонуло в нічному сні, тоді знову вклонися Тому, Хто, навіть проти нашої волі, перериває нашу працю сном і, після короткого відпочинку, дозволяє нам набратися нових сил. Ніч, отже, хай не буде для самого сну. Не дозволяй, щоб половина твого життя пішла на марний сон, але поділи нічний час на спання і молитву. Більше того, навіть саме спання має бути для тебе вправою побожності. [...] Так ти зможеш безустанно молитися, бо не обмежуєш своєї молитви до самих лише слів, але усім своїм еством завжди з'єднаєшся з Богом; так усе твоє життя стане постійною і безперервною молитвою»³⁷.

«Молитва кожного є явною перед Богом. Йому, отже, відомо хто шукає за небесними речами лише поверхово, а хто сумлінно; хто тільки губами вимовляє слова молитви, а серце його далеке від Бога. [...] Отож, хай співає твій язик, а ум хай роздумує над значенням тих слів, щоб ти співав водночас духом і умом. Бог не потребує слави, але хоче, щоб ми стали гідними прославлення»³⁸.

Богомислення

17. «Молитви, що розділяють читання Святого Письма, роблять душу молодшою і дозрілішою, бо надихають її бажанням наблизитись до Бога. Бог замешкує у нас, коли пам'ятаємо, що Він присутній у нас. Так стаємо Божим храмом, поки та пам'ять триває і не переривається заради земних турбот, і коли пристрасті не занепокоюють розум. А хто любить Бога і тікає від того всього, той звертається до Бога, проганяючи з серця пристрасті, які спокушають його до нестриманості, та триває у вправах, що ведуть до чесноти»³⁹.

«Що ж чудесніше від Божої краси? Яка думка є милішою від думки про Божу велич? Чи може бути в душі міцніше й глибше почуття від того, яке Бог вкладає в очищену від усякого гріха душу, щоб вона справді відчула те, що виражають оці слова: *Я з Любові знемагаю* (П.п. 2, 5). Дійсно, неможливо висловити чи описати блиск Божої краси. Ця краса недоступна для тілесних очей; її можна сприймати лише душею і умом. Коли вона огортала Святих, то залишала в них нестерпне прагнення Бога. Ті, яких діткнулася і наповнила Божою Любов'ю, не могли стримати пориву своєї любові. Переповнені

---

³⁷ Св. Василій, *Гомілія на честь св. Юліти*, ч. 3-4, стор. 58-59. Див. *Науки св. Василя Великого для народу* (=НВН), Ілен Ков 1954.

³⁸ *Гомілія на Псалом 28, 7* (ВГП, стор. 79-80).

³⁹ *Лист до Григорія Наз.*, 2, 4 (ВЛВ, стор. 23).

ненасиченим бажанням оглядати Божу красу, вони благали, щоб їхнє споглядання Господньої блаженності тривало усю вічність»⁴⁰.

«Мудрим і пильним роздумуванням над величчю Божої слави, думками вдячності, безнастанною пам'яттю про Божі добродійства, наша душа стає спроможною виконати оце слово: *Любитимеш Господа, Бога твого, всім серцем твоїм, усією душею твоєю [...] і всією силою твоєю* (Мр. 12, 30). Ось з яким настроєм потрібно служити Богові»⁴¹.

Псалмодія

18. «Псалом — це спокій душі, речник миру, що втихомирює розбурхані й неспокійні думки. Він також перемагає душевний гнів та стримує розгнuzданість. Псалом скріплює приязнь, примирює тих, які посварені, і влагоджує неприязнь. Хто ж може вважати ворогом того, з яким спільно возносить молитву до Бога? Тому й найбільшим добром є те, що спів псалмів родить любов. Він неначе винаходить якесь єднання, якийсь зв'язок згоди, щоб гармонійно єднати, і збирає народ у симфонію одного хору. Псалом проганяє дияволів, а кличе на допомогу ангелів. Він є захистом проти нічних страхів і відпочинком у повсякденній праці. Псалом є безпекою дітей, окрасою молоді, втіхою похилих віком, найкращою оздобою жінок. [...] Псалом для початківців на шляху до досконалості — це основа, для тих, що поступають — зріст, для досконалих же — підтримка. Спів псалмів — це голос Церкви, він додає радості у час святкових днів і викликає розбудження спасенного в Бозі смутку. Псалом — діло ангелів, творіння неба, пахощі духовні»⁴².

Молитва і праця

19. «І що ж може давати більше щастя, як не те, щоб на землі наслідувати ангельські хори! Вдосвіта йти на молитву, піснями і співами хвалити Творця, потім, коли сонце зійде вище і засвітить ясніше, поспішати до праці, яку супроводить молитва, коли піснями, наче сіллю, заправляємо труд. Милозвучність духовних гімнів приносить душі веселий настрій і спокій»⁴³.

«Так будемо молитися серед праці й дякувати Богові, Який дав рукам силу до праці, а розумові мудрість для сприйняття знань. Він дав нам матеріал до праці у знаряддях, і в предметі ремесла, яким хто займається. Так будемо ж молитися, щоб діла наших рук були звернені на уподобання Боже. Таким

⁴⁰ ШПр 2, 1 (АТВ, стор. 149).

⁴¹ КПр 157 (АТВ, стор. 303).

⁴² Гомілія на Псалом 1, 2 (ВГП, стор. 20).

⁴³ Лист до Григорія Наз., 2, 2 (ВЛВ, стор. 21).

чином, ми досягнемо душевної зібраності, якщо при кожному ділі будемо просити в Господа сприяння в праці, дякувати за сили і дотримуватися наміру вгодити Богові. [...] Так треба поєднувати молитву з працею»⁴⁴.

Богопізнання

20. «Бога пізнаємо через слухання Його заповідей і через виконання того, що слухаємо. Пізнати Бога — це зберігати Його заповіді. [...] Доволі знати, що Він — Добрий Пастир, Який поклав Своє життя за овець. В цьому й визначення Богопізнання»⁴⁵.

«Бог сотворив людину на Свій образ і подобу, і зробив її гідною пізнавати Його, наділив її розумом на відміну від інших істот, надав їй можливість насолоджуватися невимовними принадами раю, настановив її володарем усього, що на землі»⁴⁶.

«Добре пізнання себе самого провадитиме тебе до пізнання Бога! Коли ти пізнаватимеш себе самого, тоді не матимеш необхідності пізнавати Творця через сотворені речі, але ти сам у собі, неначе в мініатюрі, оглядатимеш велику мудрість Творця. Завдяки втіленій у тобі душі зрозумієш, що Бог є безтілесним і не може бути обмежений жодним місцем!»⁴⁷.

21. «Духовного розуміння людина вчиться від самого Бога, Який промовляє словами пророка: *Хай не хвалиться мудрий мудрістю своєю, хай не хвалиться сильний силою своєю, хай не хвалиться багатий своїм багатством. Ні! Хто хвалиться, хай хвалиться тим, що розуміє і знає мене, що я — Господь* (Єр. 9, 22-23); і за словами Апостола, який каже: *Збагніть, що є Господня воля* (Еф. 5, 17)»⁴⁸.

«Варто зауважити, що неможливо одним словом або одною думкою висловити все про Божу велич і Божу славу, воно не дасться висловити в розмові та збагнути розумом. Натхненне Писання багатьма словами, які ми вживаємо, говорить про це тим, які мають чисте серце, нечітко, неначе в дзеркалі (1 Кр. 13, 12). А споглядання обличчям в обличчя і повне пізнання Бога буде дано у майбутньому житті тим, які достойні, згідно обітниці. [...] Приймаючи з вдячністю часткове пізнання, сповнені радістю, очікуймо повного пізнання у майбутньому віці»⁴⁹.

⁴⁴ ШПр 37, 2-3 (АТВ, стор. 200-201).

⁴⁵ Гомілія на честь мученика Маманта, 4 (НВН, стор. 150-151).

⁴⁶ ШПр 2, 3 (АТВ, стор. 150-151).

⁴⁷ Уважай на себе, 7 (НВН, стор. 41).

⁴⁸ КПр 218 (АТВ, стор. 325-326).

⁴⁹ Про віру, ч. 2 (АТВ, стор. 33-34).

Духовна боротьба **Джерело зла**

22. «А про те, що лихе зароджується в наших серцях, Господь говорить відкрито: *З серця бо походять лихі думки* (Мт. 15.19). Це трапляється тоді, коли хтось через власне недбальство полишає без догляду природні задатки добра. [...] А душа, яка від такого недогляду перетворилася на пустку і є залишеною, внаслідок цього родить лише терня і будяки»⁵⁰.

«Справжнє зло — це гріх. Лише він заслуговує на назву зла. Він залежить від нашої волі, бо ми можемо або здержатися від злого, або робити зло»⁵¹.

«Усякі розсіяння походять з безділля ума, який не займається тим, чим потрібно. Ум перебуває у бездіяльності й недбальстві через брак віри в присутність Бога, *Який вивідує серця й утроби* (Пс. 7, 10)»⁵².

Вважай на себе

23. Святий Василій повчає: «Перестань вишукувати помилки інших і не дозволяй своїм думкам займатися чужими недомаганнями, але “*вважай на себе!*” — зверни око своєї душі на себе самого! Багато є тих, — каже Господь, — які дивляться на скалку в оці брата свого, але колоди у своїм оці не добачають (Мт. 7, 3). Тому, не переставай думати про речі, які тебе стосуються, запитуючи себе, чи живеш згідно із заповідями. І не оглядайся довкола, щоб знайти привід зганити брата, наслідуючи, таким чином, самовпевненого і гордого фарисея, який виправдовував себе самого, погорджуючи митарем (Лк. 18, 11). Не переставай сам себе запитувати, чи ти часом не прогрішився гадкою, чи язик твій не провинився, випереджуючи думку, чи в ділах рук твоїх не було чогось нерозважного! Коли ж у своєму житті знайдеш багато провин, а напевно знайдеш, бо ж ти людина, тоді скажи, як митар: *Боже, змилуйся наді мною грішним!* (Лк. 18,13)»⁵³.

«А в душі, що не дримає і пильнує, не зменшується й турбота про миле Богові й не зникають добрі думки»⁵⁴.

Пізнання Божої волі

24. «Перш за все потрібно визначити, якою є добра воля Божа, а потім, пізнавши добро, слід зважити, чи те добро є також миле Богові. [...] Наприклад,

---

⁵⁰ КПр 75 (АТВ, стор. 269).

⁵¹ *Бог не є спричинником зла*, 5 (НВН, стор. 115).

⁵² КПр 21 (АТВ, стор. 246).

⁵³ *Уважай на себе*, 5 (НВН, стор. 38).

⁵⁴ КПр 80 (АТВ, стор. 270).

воля Божа і воля добра давати милостиню, але робити це заради людської слави, — вже не є милим Богові»⁵⁵.

«Очевидно, у небезпеці перебуває той, хто у здоров'ї та в немощах не обирає Божу волю метою свого життя. У здоров'ї — виявляти труд любові, ревністю у Божих ділах; а в немощах — терпеливо й з радістю зносити всі терпіння. Головною і найбільшою небезпекою для того, хто не виконує Божу волю, є те, що він відчужується від Господа і відлучується від спільноти братів. Друга небезпека полягає в тому, що він, недостойний, наважується прилучатися до того, що уготоване лише гідним. І тому, необхідно пам'ятати слова Апостола: *Як співробітники, ми закликаємо вас, щоб благодаті Божої не приймати марно* (2 Кр. 6, 1)»⁵⁶.

Послух

25. «Єдинородний Син Божий, Господь наш Ісус Христос, через Якого все сталося, каже: *Я зійшов з неба, не для того, щоб чинити власну волю, а волю Того, хто Мене послав* (Йо. 6, 38) і *Сам від Себе нічого не чиню* (Йо. 8, 28). *Отець дав мені заповідь* — каже Він, — *що Мені казати й промовляти* (Йо. 12, 49). А Святий Дух, що роздає великі й чудесні харизми та все в усіх творить, не від себе говорить, а промовляє те, що чує (Йо. 16, 13). Отож, наскільки більше потрібно, щоб Церква Божа старанно зберігала *єдність духа зв'язком миру* (Еф. 4, 3) і виконувала те слово, що записане в Діяннях Апостолів: *Громада вірних мала одне серце й одну душу* (Ді. 4, 32), що значить: ніхто не виконував своєї власної волі, а всі спільно в єдиному Святому Дусі шукали волі єдиного Господа нашого Ісуса Христа»⁵⁷.

«Послух має одну межу — смерть. Коли хтось відмовляється від дорученого йому діла й шукає іншого, той, в першу чергу, виступає проти послуху та, очевидно, не відрікся себе самого»⁵⁸.

Дієство

26. «Хоча й Апостол дозволив укладати подружжя і проголосив його гідним благословення, однак, сімейним турботам він протиставляє піклування про Бога, як несумісні між собою речі, та й каже: *Хто нежонатий, клопочеться про Господні справи, як подобатися Господеві; а хто жонатий, клопочеться про справи цього світу, як догодити жінці* (1 Кр. 7, 32-33). Отож,

---

⁵⁵ КПр 276 (АТВ, стор. 353).

⁵⁶ ШПр 34, 3 (АТВ, стор. 195).

⁵⁷ *Про Божий суд*, 4 (АТВ, стор. 24).

⁵⁸ КПр 119 (АТВ, стор. 287).

хто хоче щиро служити Богові, мусить звільнитися від усякого прив'язання до цього життя»⁵⁹.

«Тому той, у кого з'явилося непереборне прагнення слідувати за Христом, вже не може зважати ні на що, пов'язане з цим життям: ні на батьківську чи родинну любов, коли вона суперечить повелінням Господа; бо якраз у цих випадках можна застосувати слова: *Коли хтось приходить до Мене і не буде менше любити свого батька і матір, жінку, дітей, братів, сестер та ще й своє життя, той не може бути Моїм учнем* (Лк. 14, 26)»⁶⁰.

«Великі це речі: дівство і неодруженість, вони бо ставлять нас в один ряд з ангелами і в особливий лад природи, бо не наслідуюся сказати: поряд з Христом, Який, постановивши народитись задля нас, народжених, народився із Діви, узаконюючи дівство як таке, що відділяє від світу, або радше, ним людина відрікається одного світу — теперішнього, заради іншого — майбутнього»⁶¹. «Отже, перш за все, потрібно вважати блаженною чистоту ума, бо коренем тілесних діянь є рішення серця»⁶².

Убожество

27. «Як каже Господь, не слід бути багатим, але вбогим: не збирати собі скарбів на землі, а на небі»⁶³.

«Ми повинні вибрати лише один — небесний скарб, в який ми поклали б ціле наше серце, бо *де твій скарб, там буде й твоє серце* (Мт. 6, 21). Отже, якщо на цьому світі ми залишаємо собі якусь власність чи якийсь тлінне багатство, тоді наш розум незмінно в ньому себе закопує, наче в якомусь болоті, а наша душа стає нездатною бачити Бога. Така душа — нечутлива на довічні блага й обіцяну в небі нагороду. А заволодіти ними неможливо, якщо не провадить до них сильне і вільне бажання, яке полегшує важку працю, необхідну для їхнього осягнення»⁶⁴.

«Ті є убогі духом, які стали убогими не через що інше, як тільки задля вчення Господа, Який сказав: *Піди, продай, що маєш, дай бідним, і будеш мати скарб на небі* (Мт. 19, 21). Але й той недалекий від блаженства, хто приймає убожество, звідки воно б не походило, і живе за волею Божою, як бідний Лазар (Лк. 16, 20-21)»⁶⁵.

⁵⁹ ШПр 5, 1-2 (АТВ, стор. 154).

⁶⁰ ШПр 8, 2 (АТВ, стор. 162).

⁶¹ Св. Григорій з Назіянзу, *Надгробне слово на честь св. Василя Великого*, ч. 62. Див. *Велич Василя Великого*, Рим 1951 (переклад о. С. Федіяка, ЧСВВ).

⁶² *Гомілія на Псалом I*, 4 (ВГП, стор. 25).

⁶³ МПр 48 (АТВ, стор. 77).

⁶⁴ ШПр 8, 1, 3 (АТВ, стор. 163).

⁶⁵ КПр 205 (АТВ, стор. 321).

«В дійсності, врівноважене й розумне ставлення до майна і використання його згідно із заповіддю, є для нас корисним в багатьох дуже важливих випадках. Іноді це допомагає нам очиститися від наших власних гріхів»⁶⁶.

28. «Не сміємо надмірно захоплюватися працею і переступати межі необхідності, згідно зі словами Апостола: *Маючи поживу та одягу, будьмо цим вдоволені* (1 Тм. 6, 8). Бо надмір криє в собі засуд ідолопоклонства. Тому не годиться бути пожадливым на гріш і нагромаджувати багатства на безкорисні речі. Хто приходить до Бога, повинен у всьому зберігати убожество й бути перейнятий страхом Божим, згідно зі словами: *Тіло моє тремтить від страху перед Тобою, я присудив Твоїх боюся* (Пс. 119, 120)»⁶⁷.

«Наше справжнє щастя не полягає в проминаючих і марних благах, бо ми покликані до участі в правдивому і вічному багатстві»⁶⁸.

У спільнотному житті нехай ніщо нікому не належить як власність, за особисте нехай нічого не вважається: ані одяга, ані посудина, ані жодна потрібна в житті річ; нехай усі ті речі служать спільним потребам, а не одному власникові. «Посідати щось, як власне, суперечить свідченню Діянь Апостолів, де написано: *Ні один не називав своїм щось з того, що кому належало* (Ді. 4, 32). Тому отже, коли хтось називає щось своїм, він відчужується від Божої Церкви і від любові Христа, Який навчав нас словом і ділом віддавати своє життя за друзів (див. Йо. 15, 13). І якщо необхідно віддати власне життя, то скільки більше – дочасні речі»⁶⁹.

«Не завжди убожество є похвальним, а лише тоді, коли його вільно обираємо, згідно з євангельською радою. Багато в дійсності є убогими, але в душі вони є дуже жадібними: отже, вони не спасенні своєю убогістю, але засуджені своїм наставленням. Отож, не кожний убогий гідний похвали, а лише той, хто заповідь Христа вважає ціннішою за скарби цього світу. Таких Христос називає блаженними, кажучи: *Блаженні вбогі духом* (Мт. 5, 3)»⁷⁰.

Відречення

29. «Хто любить Бога — тікає від усього земного, звертається до Бога всім своїм серцем і проганяє з нього пожадання, які спокушають його до зла; він витривалий у вправах, які ведуть до чеснот»⁷¹.

«Таке відречення розпочинається тоді, коли відгороджуємось від зовнішніх речей: власності, пустої слави, життєвих звичок і прив'язання до

---

⁶⁶ КПр 92 (АТВ, стор. 275).

⁶⁷ Лист 9, 3 (22): *Про досконалість чернечого життя* (ВЛВ, стор. 197).

⁶⁸ *Наука про заздрість*, ч. 9, 5 (НВН, стор. 142).

⁶⁹ КПр 85 (АТВ, стор. 273).

⁷⁰ *Гомілія на Псалом 33, 5* (ВГП, стор. 128).

⁷¹ *Лист до Григорія*, 2, 4 (ВЛВ, стор. 23).

всього непотрібного. [...] Отож, той, у кого з'явилося непереборне прагнення слідувати за Христом, вже не може зважати ні на що, пов'язане з цим життям: ні на батьківську чи родинну любов, коли вона супротивиться Божій любові. [...] Христос про це так ясно говорить, що не залишає місця для будь-якого викруту чи сумніву»⁷².

«Господь наш Ісус Христос каже: *Коли хтось хоче йти за Мною, нехай зречеться себе самого, візьме хрест свій і йде за Мною* (Мт. 16, 24). І знову: *Так і кожний з вас, хто не зречеться того, що має, не може бути Моїм учнем* (Лк. 14, 33). Думаємо, що те слово стосується багатьох речей, яких нам треба відректися. Ми, які відкинули таємну гидоту, найперше, відрікаємося від диявола і тілесних пристрастей, від родинних зв'язків, людського приятелювання, життєвих звичок, які суперечать суті Євангелія спасіння. Але найбільше нам потрібно відректися себе самих, щоб скинути із себе *стару людину з її ділами* (Кл. 3, 9), яку *розтлівають звабливі пристрасті* (Еф. 4, 22). Покиньмо, отже, всі світові пристрасті, які можуть бути перешкодою для осягнення мети побожного життя»⁷³.

«Той, хто справді має намір слідувати за Господом, повинен звільнитися від пут житейських пристрастей, а це можна цілковито осягнути, уникаючи попередніх звичок і забуваючи про них. [...] Без того ніколи не досягнемо мети, якою є приподобитися Богові, бо Господь виразно сказав: *Так і кожний з вас, хто не зречеться всього, що має, не може бути Моїм учнем* (Лк. 14, 33)»⁷⁴.

«Відректися самого себе означає забути про все минуле, відступити від власних забаганок... Взяти свій хрест означає бути готовим на смерть заради Ісуса Христа, умертвляти тіло й усі пристрасті, зносити небезпеки задля Імені Христового й не мати ніякого прив'язання до дочасного життя»⁷⁵.

Мовчання

30. «Вправа в мовчанні є доброю для початківців, бо, стримуючи язик, вони, по-перше, дадуть великий доказ того, що панують над собою, а з іншого боку, у спокої, наполегливо та уважно, вчитимуться від тих, які вміють володіти словом, як годиться запитувати і що відповідати кожному. [...] Мовчання дозволяє забути давні погані звички, внаслідок їх невикористання, й дає можливість навчитися добрих звичаїв»⁷⁶.

⁷² ШПр 8, 1-2 (АТВ, стор. 161-162).

⁷³ ШПр 8, 1 (АТВ, стор. 161-162).

⁷⁴ ШПр 5, 2 (АТВ, стор. 154).

⁷⁵ ШПр 6, 1 (АТВ, стор. 157).

⁷⁶ ШПр 13 (АТВ, стор. 168).

«Однаке бувають люди нестримані у мові, які не здатні виконати того, про що пише Апостол: *Жодне погане слово нехай не виходить з уст ваших, а лише гарне, що може в потребі повчити, і щоб це вийшло на користь тим, які чують його* (Еф. 4, 29). Саме таким людям потрібне повне мовчання, аж поки таким способом не вилікуються від пристрасті безглузвих розмов»⁷⁷.

Самота

31. «Цілковите відокремлення від цього світу не полягає у тому, щоб бути тілом поза ним, але, щоб відірвати душу від тілесних зв'язків і не бути прив'язаним до батьківщини, дому, власності, земельних володінь, життя... і бути готовими прийняти до серця почування, що народжуються в нас з Божого вчення [...] У цьому чимало допомагає нам самота, бо вона втихомирює наші пристрасті й дає нагоду розумові повністю викоренити їх із душі. Якщо диких звірів можна цілковито приборкати, присмирити їх, так і пристрасті: гнів, страх і смуток — ці отруйні лиха душі — можна приспати миром»⁷⁸.

«Життя у самоті допомагає душі звільнитися від розсіяності. Таким чином, для того, щоб ми не змогли ані побачити, ані почути нічого такого, що нас підбурюватиме до гріха і нечутно призвичаюватиме нас до нього, щоб не залишалось в душі, на її зіпсуття і погибель, жодних слідів побаченого і почутого, але щоб ми могли перебувати в молитві, — найперше потрібно усамітнитися. В цей спосіб, ми зможемо подолати також і попередні звички, за якими ми жили відчужено від Христових заповідей. Побороти власну звичку — це немала боротьба, бо звичай, скріплений довгим часом, набуває сили природного нахилу. А наполегливою молитвою і витривалим роздумуванням над Божою волею зможемо стерти з себе плями гріха. Серед численних справ життя, що втягують душу, дуже важко витривати на молитві й роздумуванні. І хто зуміє серед світу виконати те слово: *Коли хто хоче йти за мною, нехай себе зречеться* (Лк, 9, 23)? Нам необхідно відректися себе, взяти свій хрест і йти слідом за Христом»⁷⁹.

Піст

32. «Піст родить пророків, зміцнює сильних! Піст додає мудрості законодавцям! Він — добрий сторож душі, щирий приятель тіла, зброя для хоробрих, вправа для атлетів! Він проганяє спокуси, схиляє до побожності, є вірним другом розсудливості, породжує поміркованість»⁸⁰.

⁷⁷ КПр 208 (АТВ, стор. 323).

⁷⁸ Лист до Григорія, 2, 2 (ВЛВ, стор. 21).

⁷⁹ ШПр 6, 1 (АТВ, стор. 157).

⁸⁰ Наука про піст I, 6 (НВН, стор. 15).

«Щоб піст був похвальним, не достатньо самої тільки повздержливості від страв. Ми мусимо зробити цей піст приємним і милим Богові. Справжній піст — це віддалення себе від злого, це повздержливість язика, стриманість від гніву, подавлення в собі лихих пожадань, обмов, брехні та кривоприсяги. Бути вільним від цих речей — це справжній і приємний піст»⁸¹.

ДУХОВНИЙ ПРОВІД

Потреба духовного провідника

33. «Якщо, отже, правилом християнського життя є, згідно з покликанням кожного, наслідувати Христа в Його людській природі, то ті, яким довірено бути провідниками для багатьох, повинні бути для слабких неначе посередниками в уподібненні Христові, згідно зі словами св. Павла: *Будьте моїми послідовниками, як і я Христа* (1 Кр. 11,1)»⁸².

«Чоловіколюбчець Бог, Який вчить нас знання (Пс. 94, 10), наказує через Апостола, щоб ті, яким був довірений дар учительства, тривали в навчанні (1 Тм. 4, 6); а тих, які потребують вправлятися в Божому навчанні, повчає через Мойсея: *Запитай у свого батька, і покаже тобі тих старших твоїх, а вони тобі скажуть* (Втор. 32,7) [...] Тому нам, яким довірено служити Слову, необхідно повсякчас бути готовими до вдосконалення душ і, чи то прилюдно даючи свідчення перед усією Церквою, чи приватно дозволяючи усім нас вільно запитувати, проповідувати про все, що стосується щирої віри й правди життя, згідного з Євангелією Ісуса»⁸³.

34. «Думаю, що той, кому доручено настоятельство і піклування про інших, повинен вчитися і знати те, що до них відноситься, аби всіх їх навчати Божої волі і вказувати кожному зокрема на те, що його стосується»⁸⁴.

«Пам'ятаючи про усе це, вважаю, що ми повинні відкривати свої помисли тим, які мають із нами той самий дух і які дали свідчення своєї віри та второпності, щоб виправити погане та утвердити те, що добре»⁸⁵.

«Так само й гріхи треба визнавати перед тими, які здатні їх лікувати, згідно зі словами: *Ми, сильні, мусимо нести немочі безсильних* (Рм. 15,1)»⁸⁶.

«Кожен монах, який хоче дати доказ духовного поступу і жити згідно із заповідями Господа нашого Ісуса Христа, не повинен приховувати в собі

⁸¹ *Наука про піст* II, 7 (НВН, стор. 30).

⁸² ШПр 43, 1 (АТВ, стор. 209).

⁸³ Вступ до КПр (АТВ, стор. 237).

⁸⁴ КПр 235 (АТВ, стор. 333).

⁸⁵ КПр 227 (АТВ, стор. 330).

⁸⁶ КПр 229 (АТВ, стор. 330).

жодного поруху своєї душі, але [...] мусить виявляти таємниці серця перед тими, яким доручено із співчуттям і милосердям дбати про німечних братів»⁸⁷.

«Не треба поверхово і нерозважно поручати себе тим, які вдають, що знають правду: натомість, необхідно пізнавати кожного за ознаками, на які вказує Священне Писання. *Стережіться лжепророків, що приходять до вас в овечій одежі, а в середині — вовки хижі. Ви пізнаєте їх за плодами їхніми* (Мт. 7, 15). *З того усі спізнають, що Мої ви учні, коли любов взаємну будете мати* (Йо. 13, 35). *Тому заявляю вам: Ніхто, говоривши під впливом Духа Божого, не каже: Анатема Ісус!* (1 Кр. 12, 3)»⁸⁸.

Настоятель — провідник спільноти

35. «Велика незгода і взаємна боротьба в Церкві Божій походить від погордження одним, великим, правдивим і єдиним Царем усіх, відступаючи він науки Господа нашого Ісуса Христа. Хто відступає від Ісуса, — вибирає собі власні думки й правила згідно зі своїм власним уподобанням, кожний, радше, хоче керувати всупереч Господеві, ніж піддаватися Його владі. Застановляючись над тим і глибше призадумуючись, я дійшов, отже, до переконання, що усякий добрий лад і гармонія у спільноті панує до того часу, поки триває спільний послух якомусь монарху; натомість, усякий нелад і чвари, як також і збільшення керуючих, походять від нестачі одного управителя, – з анархії»⁸⁹.

«Хто є настоятелем, повинен пам'ятати слова Апостола: *Будь зразком для вірних* (1 Тм. 4, 12). Нехай його життя буде добрим прикладом кожної Христової заповіді, щоб тим, яких виховує, не дав жодної підстави думати, що якусь Господню заповідь неможливо виконати чи можна нею злегковажити. [...] Смиренність, лагідність поведінки та покора серця нехай будуть характерною рисою настоятеля. [...] Крім того, він мусить бути милосердний, вирозумілим для тих, які через брак досвіду занедбали якийсь свій обов'язок. Не повинен мовчати на гріх, але лагідно й терпеливо поводитися з непослушними і подавати ліки з усяким милосердям і поміркованістю. [...] Повинен мати силу опертися сильним і зносити слабкість німечних. [...] Лише той, хто є таким, нехай буде настоятелем, нехай між братами втримує лад і нехай роздає працю за здібностями кожного»⁹⁰.

«Настоятель нехай не вивищується у достоїнстві, щоб не відпав від блаженства покори. Нехай боїться, *щоб розгордівши, не потрапив під дияволів*

⁸⁷ ШПр 26, 1 (АТВ, стор. 186-187).

⁸⁸ МПр 28 (АТВ, стор. 66).

⁸⁹ *Про Божий суд*, 2 (АТВ, стор. 21-22).

⁹⁰ ШПр 43, (АТВ, стор. 208-209).

осуд (1 Тм. 3, 6). Нехай буде переконаний у тому, що опікуватися багатьма означає служити багатьом»⁹¹.

«Для порядку в монастирі потрібно, щоб настоятель спільноти був передбачливий, умів добре говорити, щоб був здержливий, милосердний та в усіх справах цілим серцем шукав Господнього закону»⁹².

Святого Василія запитали: «З яким наставленням духа настоятель повинен давати накази чи розпорядження?» — а він відповів: «У відношенні до Бога нехай буде як слуга Христовий й завідувач Божих таїнств (1 Кр. 4, 1); нехай остерігається, щоб не сказати чого чи ухвалити щось всупереч Божій волі, [...] а у відношенні до братів нехай буде як годувальниця, що піклується про своїх дітей (1 Сл. 2, 7), бажаючи передати кожному зокрема, щоб він міг уподобатися Богові, й усім разом, для їхнього спільного добра, не тільки Боже Євангеліє, але й власне життя»⁹³.

Братня пересторога

36. «Кожен прогріх повинен виявити настоятелеві той, хто провинився, або ті, які провину його знають, якщо самі не можуть його виправити, згідно із Христовим наказом»⁹⁴.

«Як можемо спонукати до навернення того, хто згрішив? Так, як наказав нам Господь: *Коли брат твій завинить супроти тебе, піди й докори йому вічна-віч. Коли послухає тебе, ти придбав брата твого. Коли ж він не послухає тебе, візьми з собою ще одного або двох, щоб усяка справа вирішувалася на слово двох або трьох свідків. І коли він не схоче слухати їх, скажи Церкві; коли ж не схоче слухати й Церкви, нехай буде для тебе як поганин і митар [...] (Мт. 18,15-17)*»⁹⁵.

«Спершу потрібно очистити себе від усякого прогріху, а тоді напоумляти інших. — *Чого ти дивишся на скалку в оці брата твого? Колоди ж у власнім оці ти не добачаєш? Або як можеш своєму братові сказати: Дай, хай вийму скалку в тебе з ока, а он же колода в твоїм оці? Лицеміре! Вийми спершу зі свого ока колоду, і тоді побачиш, як вийняти з ока брата твого скалку (Мт. 7, 3-5)*»⁹⁶.

«Догану й попередження потрібно приймати, як лік, що усуває пристрасті й дає здоров'я. Тож ті, які, бажаючи сподобатись людям, удають поблажливість і не напоумляють грішників, роблять їм велику шкоду і наражають на велику небезпеку їхнє правдиве життя»⁹⁷.

⁹¹ ШПр 30, (АТВ, стор. 190).

⁹² ШПр 35, (АТВ, стор. 195-196).

⁹³ КПр 98 (АТВ, стор. 277-278).

⁹⁴ ШПр 46 (АТВ, стор. 212).

⁹⁵ КПр 3 (АТВ, стор. 238).

⁹⁶ МПр 51 (АТВ, стор. 80).

⁹⁷ МПр 72, 6 (АТВ, стор. 117).

37. «Як настоятель повинен бути керівником усієї братії, так, з іншого боку, обов'язком тих, які мають у спільноті якусь першість, є напоумити настоятеля, коли зауважать за ним якусь провину. Але, щоб не послабилася дисципліна, треба дозволити напоумляти настоятеля лише тим, які віком і мудрістю перевищують інших»⁹⁸.

«Як повинен настоятель напоумляти й картати?» Святий Василій повчає: Якщо йдеться про напоумлення, то нехай настоятель не робить цього під натиском емоцій. Картати брата з роздратуванням і гнівом — це не означає вивільнити його від гріха, але стягнути гріх на себе. Тому Апостол повчає: *лагідно картаючи тих, що спротивляються* (2 Тм. 2, 25). Нехай настоятель не дратується, коли хтось ним погорджує. А коли побачить, що хтось погорджує іншими, нехай виявить супроти грішника доброту: швидше у цьому другому випадку повинен більше обурюватися за вчинений гріх»⁹⁹.

ЧЕСНОТИ

38. «Вправа в побожності є подібна до драбини, яку бачив колись блаженний Яків. Один її кінець був скерований вниз, до землі, а другий сягав самого неба. Отож ті, які хочуть чесножливо жити, повинні стати на перший щабель й від нього безперервно просуватися далі, до вищих щаблів, аж поки поволі вийдуть на висоту, доступну людській природі. Як у драбині перший щабель є віддалений від землі, так і в житті, зорганізованому згідно із Божою волею, бо початок поступу — це віддалення від зла»¹⁰⁰.

«Ті, які займаються вивченням моральної філософії, зазначають, що чесноти поділяються на теоретичні і нетеоретичні. Наприклад, розсудливість впливає з роздумування над добром й злом, а поміркованість народжується від призадуми над тим, чого треба позбутися в собі, а що, навпаки, плекати. Справедливість постає тоді, коли ми своїм умом обмірковуємо, що кому розділити. Кожна душа є гарною, коли споглядати на неї в гармонії властивих їй чеснот. Але краса справжня і найбільш мила, яку може споглядати лише той, хто має чистий ум, — це краса благословенної і Божої природи»¹⁰¹.

---

⁹⁸ ШПр 27 (АТВ, стор. 187).

⁹⁹ ШПр 50 (АТВ, стор. 214-215).

¹⁰⁰ Гомілія на Псалом 1, 4 (ВГП, стор. 24-25).

¹⁰¹ Гомілія на Псалом 29, 5 (ВГП, стор. 91-92).

Богословські чесноти

Віра

39. «Віра це прийняття і схвалення без найменшого сумніву того, що проголошене Божою благодаттю»¹⁰².

«Потрібно відважно, без боязні і сорому, ісповідувати Господа нашого Ісуса Христа і Його науку. *Що вам кажу в темноті, кажіть те при світлі; і що ви чуєте на вухо, голосіть з покривель. Не бійтеся тих, що вбивають тіло, душі ж убити не можуть; а бійтеся радше того, хто може погубити й душу і тіло в пеклі* (Мт. 10, 27-28)»¹⁰³.

«Не потрібно вагатися чи сумніватися в тому, що говорить Господь, але необхідно бути повністю переконаними, що кожне слово Боже є правдиве й могутнє, навіть тоді, коли б природа тому противилася. Саме в цьому виявляється боротьба за віру»¹⁰⁴.

«Що властиве християнину? Віра, що діє через любов. Що є ознакою віри? Сильне і безсумнівне переконання в правдивості Божих слів [...]»¹⁰⁵.

Надія

40. «Будьте вдоволені тим, що сказали Святі і сам Господь, думайте про речі гідні небесного покликання і поведіть себе достойно Євангелія Ісуса Христа, в надії вічного життя і Небесного Царства, приготованого всім тим, які зберігають заповіді Бога і Отця, згідно з Євангелією Ісуса Христа, блаженного Бога і нашого Господа, у Святому Дусі й правді»¹⁰⁶.

«Хто вірить у Божі обітниці і має в них непохитну надію, — не ухиляється від виконання наказів, якими б важкими вони не були, знаючи, *що страждання нинішнього часу не гідні майбутньої слави, яка має нам з'явитися* (Рм. 8, 18)»¹⁰⁷.

Любов до Бога

41. «Всім очевидно, що любов — це настанова душі. А що вона є можливою, те показав і навчав нас сам Господь, Який об'явив любов Отця і

---

¹⁰²Про віру, 1 (АТВ, стор. 32).

¹⁰³МПр 6 (АТВ, стор. 47).

¹⁰⁴МПр 8 (АТВ, стор. 48).

¹⁰⁵МПр 80, 22 (АТВ, стор. 127).

¹⁰⁶Про віру 5 (АТВ, стор. 37).

¹⁰⁷ШПр 28, 2 (АТВ, стор. 189).

Свою власну, ставши слухняним аж до смерті (Флп. 2, 8). І зробив Він це заради ворогів, бо не умер за друзів, як каже Апостол: *Бог же показує свою до нас любов тим, що Христос умер за нас, коли ми ще були грішниками* (Рм. 5, 8І). Апостол заохочує нас до цього словами: *Будьте, отже, послідовниками Бога, як любі діти, і ходіть у любові, за прикладом Христа, що полюбив вас і видав Себе за вас, як принос та жертву приємного Богові запаху* (Еф. 5, 1-2)»¹⁰⁸.

«Люди з природи бажають того, що є гарним. Але, щиро кажучи, гарним і милим є те, що добре. А Бог є добрим. Тому кожен, хто бажає добра, — бажає і Бога. [...] Бо хоча б ми й не знали, що Він добрий, проте за одне лише те, що Він нас сотворив, ми повинні безмежно Його любити і шанувати, і постійно пам'ятати про Нього, тобто нашою пам'яттю трималися Його так, як діти тримаються своєї матері»¹⁰⁹.

42. «Любові до Бога не можливо навчити. Ми не навчалися від когось іншого радіти світлові чи цінувати життя, ані хто-інший не навчав нас любити батьків чи вихователів. Так само, а то й ще більшою мірою, не можливо від когось навчитися любові до Бога. Але, вже від моменту, коли формується жива істота (маю на увазі — людина), вкладено в нас якесь вроджене прагнення (наче зерно), яке має саме у собі схильність до любові. Відтак, у школі Божих заповідей, те прагнення душі розвивається, живиться мудрістю і, за Божою ласкою, доходить до досконалості. [...] Тож необхідно знати, що хоча любов до Бога є лише однією з чеснот, зате своєю силою охоплює і сповняє усі заповіді: *Коли хтось Мене любить, той Моє слово берегтиме* (Йо. 14, 23), — каже Христос»¹¹⁰.

«Необхідно всіляко оберігати своє серце [...] і носити в наших душах святу думку про Бога, мов незатерту печать. Таким чином, зростає у нас любов до Бога, яка, водночас, спонукає нас до виконання Господніх заповідей і, у свою чергу, через них сама стає стійкою і непорушною. Це виявляє Господь, кажучи: *Якщо любите ви Мене, то Мої заповіді берегтимете* (Йо. 14, 15)»¹¹¹.

43. «Яка міра любові до Бога?» — запитує св. Отець і сам відповідає: «Щоб душа завжди наполегливо намагалася виконувати волю Божу, шукаючи і бажаючи Його слави»¹¹².

А на запитання: «З яким розположенням духа потрібно служити Богові?» — св. Василій відповідає: «Думаю, що добре розположення духа — це гаряче, сильне, ненаситне і непохитне бажання догодити Богові. До цього доходимо

¹⁰⁸ КПр 176 (АТВ, стор. 310).

¹⁰⁹ ШПр 2, 2 (АТВ, стор. 149-150).

¹¹⁰ ШПр 2, 1(АТВ, стор. 148-149).

¹¹¹ ШПр 5, 2 (АТВ, стор. 154-155).

¹¹² КПр 211 (АТВ, стор. 324).

мудрим і ревним роздумуванням про велич Божої слави, думками вдячності і безнастанною пам'яттю про Божі добродійства. Усе це дає душі спроможність виконати слово: *Будеш любити Господа Бога твого всім серцем твоїм і усією силою твоєю* (Мр. 12, 30), — за прикладом Давида, що сказав: *Як олень прагне до водних потоків, так душа моя прагне до Тебе, Боже* (Пс. 42, 1). З таким от розположенням духа потрібно служити Богові, щоб виконати сказане Апостолом: *Хто нас відлучить від Христової Любові? Горе чи утиск, чи переслідування, чи голод, чи нагота, чи небезпека, чи меч?*(Рм. 8, 35)¹¹³.

Моральні чесноти

Любов до ближнього

44. «Ніхто із нас не є самодостатнім, ніхто не може повністю задовольнити власні тілесні потреби. Але, щоб забезпечити собі необхідні для життя засоби, ми потребуємо одні одних. [...] Бог Творець так установив, щоб ми взаємно собі допомагали, щоб були між собою об'єднані, як написано: *Усе живе любить собі подібне, і кожна людина — ближнього свого. Кожне тіло до свого роду приєднується, і чоловік пристає до собі подібного* (Сир. 13, 15-16)¹¹⁴.

«І хто, отже, не знає, що людина, — створіння добродушне й суспільне, а не дике та самотнє? Немає нічого характернішого нашій природі, як жити в спільноті, відчувати потребу один в одному і любити наших ближніх. З огляду на те, що сам Господь заздалегідь дав нам зерно, то очевидно, що очікує його плодів, кажучи: *Нову заповідь даю вам, щоб ви любили один одного* (Йо. 13, 34). А бажаючи спонукати наші душі до виконання цієї заповіді, не вимагає чудес або надзвичайних знаків, як доказу того, що ми є Його учнями, (хоча й на це дав нам силу в Святому Дусі), але ось що каже: *З того усі пізнають, що ви Мої учні, коли любов взаємну будете мати* (Йо. 13, 35). І так з усіх боків зв'язав ці заповіді, що добре діло, зроблене для ближнього, вважає зробленим для Себе: *бо я голодував, і ви дали мені їсти* і т. д. (Мт. 25, 35); і додає: *Усе, що ви зробили одному з моїх братів найменших, ви Мені зробили* (Мт. 25, 40). Так ото, через першу заповідь можна виконати другу, а через другу — першу. Хто любить Господа, як наслідок, любить також і ближнього. *Коли хтось Мене любить, — сказав Господь — то й слово моє берегтиме* (Йо. 14, 23); і знову: *Це моя заповідь, щоб ви любили один одного, як Я вас полюбив* (Йо. 15, 12). У

---

¹¹³ КПр 157 (АТВ, стор. 302).

¹¹⁴ ШПр 7, 1 (АТВ, стор. 157-158).

свою чергу, хто любить ближнього — виконує заповідь любові Бога, оскільки Господь приймає ту любов, немов скеровану до Нього»¹¹⁵.

«Яку любов потрібно мати одні до одних?» На це св. Василій відповідає: «Яку виявив, і якої навчив нас Господь, кажучи: *Любіть один одного, як Я вас полюбив! Ніхто неспроможний любити більше, ніж тоді, коли він за своїх друзів своє життя віддає* (Йо. 15, 12-13). Отож, якщо потрібно віддати навіть власне життя, то наскільки більше необхідно виявляти готовність душі у щоденних ділах, не заради людської повинності, але щоб уподобатись Богові, а братам принести користь»¹¹⁶.

«А щоб братня любов не була вдаваною, але щирою і палкою, написано: *Ніжно любіть один одного братньою любов'ю*» (Еф. 4,31)¹¹⁷.

Покора

45. «До євангельського життя належить також досконалість у покорі, щоб не вивищуватись своїми славними предками, не гордитись своїми природними даруваннями, тілесними чи духовними, як також не личить, щоб добра думка інших про нас була для нас джерелом вивищення чи самохвальби»¹¹⁸.

«Дух суперництва, пиха, і самозакоханість – усе це є чужим для того, хто бореться доброю борнею згідно з правилами. Тому Апостол повчає: *Не будьмо марнославні!* (Гл. 5, 26)»¹¹⁹.

«Хто бажає більшої слави в Небесному Царстві, повинен полюбити тут усе те, що покірне і останнє: *Хто, отже, стане малим, як ця дитина, той буде найбільший у Небеснім Царстві. Але як хтось хотів би у вас бути великий, нехай буде вам слуга. І хто хотів би бути у вас перший, нехай стане вам за раба* (Мт. 18, 4; 20, 26-27). *Не робіть нічого під впливом суперечки чи марної слави, але вважаючи в покорі один одного за більшого від себе* (Флп. 2, 3)»¹²⁰.

46. «Апостол мовить: *Хто хвалиться, нехай у Господі хвалиться* (1 Кр. 1, 31). І пояснює він це так: Христос став для нас мудрістю в Бога, і справедливістю, і освяченням, і відкупленням, щоб — як написано — хто хвалиться, хвалився у Господі. Насправді, саме це є тією досконалою та правдивою хвальбою у Бозі, коли людина не виноситься через свою праведність, а визнає, що їй необхідна правдива праведність, і що вона оправдовується лише через віру в Христа. Тому Павло хвалиться тим, що погорджує своєю праведністю, а шукає праведності через Христа, тобто тієї,

¹¹⁵ ШПр 3 (АТВ, стор. 152-153).

¹¹⁶ КПр 162 (АТВ, стор. 303).

¹¹⁷ КПр 242 (АТВ, стор. 336).

¹¹⁸ Лист 173: Теодорі (ВЛВ, стор. 152).

¹¹⁹ КПр 138 (АТВ, стор. 295).

¹²⁰ МПр 45, 2 (АТВ, стор. 74-75).

яка походить від Бога. І ми, у вірі, щоб пізнати Його і силу Його воскресіння, беручи участь у його терпіннях та уподібнюючись до Нього в смерті, намагаємось досягнути воскресіння мертвих»¹²¹.

«Покору набуваємо, перш усього, тоді, коли пам'ятаємо про заповідь Господа, який сказав: *Навчіться від Мене, бо Я лагідний і сумирний серцем* (Мт. 11, 29) — і це Господь неодноразово й у різний спосіб нам показав і довів. Набуваємо покору також і вірою в Його обітницю: *Той, хто принижується, буде піднесений* (Лк. 14.11) Тому, необхідно ревно і постійно, при кожній нагоді, вправлятися у покорі. Лише такими зусиллями, постійно вправляючись, людина може виробити звичку покори, як зазвичай буває й при опануванні мистецтва. Такий самий спосіб придатний і для того, щоб розвинути в собі будь-яку іншу чесноту, яку від нас вимагає заповідь Господа нашого Ісуса Христа»¹²².

Терпеливість

47. «Усе життя праведника переповнене терпінням, тісні ворота і вузька дорога, що веде до неба (Мт. 7, 14), і багато злиднів у праведника (Пс. 33, 20). Тому й Апостол каже: *Ми в труднощах* (2 Кр. 4, 8), і знову: *Через багато страждань нам треба увійти в Царство Боже* (Ді. 14, 22). Бог звільняє праведників від терпінь не так, що залишає їх без жодних випробувань, але даючи їм потрібну терпеливість у їхніх злиднях. Якщо терпіння виробляє терпеливість, а терпеливість — досвід (див. Рм. 5, 3-4), то кожний, хто уникає терпіння, позбавляє себе досвіду. Нікого не нагороджують вінком перемоги без противника, так само нікого не назвуть випробуваним без терпіння. Отож, слова “Бог звільнив мене від усіх злиднів” не потрібно розуміти, начебто Бог більше не дозволяв мене спокушувати, але, що разом із спокусою дає мені можливість вийти з неї, дає здатність її перенести»¹²³.

«Буває і таке, що на домагання лукавого Чоловіколюбця Бог дозволяє людині, наче великому борцеві, вийти на боротьбу із дияволом, і Господь упокорює його диявольську гордість величезною терпеливістю своїх слуг, як це читаємо в історії Йова. Або ж для прикладу тим, що не вміють зносити терпіння, Бог показує людей, які здатні все перетерпіти аж до смерті, як наприклад, Лазар. Він, будучи покритий великими ранами (Лк. 16, 20), ніколи нічого не просив у багача і ніколи не нарікав на свій життєвий стан. Тим й сподобився відпочинку на лоні Авраама, адже продовж свого життя зазнав багато зла (Лк. 22, 25). — Так само й ми, приймаючи терпіння з рук Бога, Який

¹²¹ Наука про покору (НВН, стор. 216-217).

¹²² КПр 198 (АТВ, стор. 319).

¹²³ Гомілія на Псалом 33, 4 (ВГП, стор. 126).

з любов'ю та премудрістю керує нашим життям, насамперед, просімо Його пізнати причини, задля яких Він дає нам хрести, а тоді просімо і про звільнення від терпінь та про терпеливість, щоб разом з випробуванням дав нам і силу їх перенести»¹²⁴.

48. «А коли трапиться тобі щось прикре, не дай вивести себе з рівноваги, тим більше, що ти вже на це приготований. Полегшуй собі теперішній тяжкий стан надією на майбутні речі. Як ті, в кого слабкі очі, відвертають свій зір від яскравих предметів і залюбки споглядають на зелень і квіти, так і душа не повинна дивитися лише на сумні речі, але мусить підносити свій погляд до роздумування над правдивими благами. Якщо безнастанно пам'ятаєш про Бога, а надія на вічну нагороду полегшує тобі терпіння і прикроці, які тебе непокоять, тоді зможеш завжди радіти. Може хтось зранив твою славу? Тоді згадай про славу, яка за твою терпеливість чекає тебе в небі. Завдали тобі матеріальної шкоди? — Скеруй свій погляд на небесні багатства і той скарб, що його ти собі зготував своїми добрими ділами. Ти втратив батьківщину? — Думай про іншу батьківщину, красивішу, якою є Небесний Єрусалим!»¹²⁵.

Здержливість

49. «До дарів Святого Духа Апостол зараховує *здержливість* (Гл. 5, 23), а далі повчає, що наше служіння через здержливість стає непорочним: *у трудах, у неспанні, у постах, у чистоті* (2 Кр. 6, 5), і знову: *Кожний змагун стримується від усього* (1 Кр. 9, 25). Ніщо не дає такої перемоги й панування над тілом, як здержливість»¹²⁶.

«Здержливість від приємностей є на очищення тілесних пристрастей і на користь побожного життя»¹²⁷.

«Тому тим, які готові до християнського життя, потрібно стримуватися від усього того, що є предметом насолоди і палкого бажання пристрасних людей. А вправа у здержливості не стосується тільки приємності в їжі, а поширюється на все, що може бути перешкодою в духовному поступі»¹²⁸.

50. «Здержливість — це знищення гріхів, усунення пристрастей; це умертвління тіла аж до подолання його природних поривань та пожадань; це початок духовного життя, завдаток вічних благ і пригашування жадоби розкошування. А насолода — це велика приманка зла, особливо через неї ми, люди, падаємо у гріх; вона кожную істоту, немов гачком, тягне до смерті [...]»¹²⁹.

¹²⁴ ШПр 55, чч. 4, 3 (АТВ, стор. 220-219).

¹²⁵ *Наука про подяку*, 7 (НВН, стор. 53).

¹²⁶ ШПр 16, 1 (АТВ, стор. 172).

¹²⁷ ШПр 16, 2 (АТВ, стор. 173).

¹²⁸ ШПр 16, 3 (АТВ, стор. 173).

¹²⁹ ШПр 17, 2 (АТВ, стор. 174).

«Не звертай надмірно уваги на тіло, бо воно тимчасове, натомість, дбай про душу, бо вона безсмертна. Уважно застановись над тим, що корисне для них обох: для тіла дай поживу та одяг, а для душі — науку побожності, порядне виховання, вправу в чеснотах й приборкання шалених пристрастей. Не випасай надмірно свого тіла і не їж багато м'яса. Будь уважним, щоб не піддатись тілові, бо інакше витратиш багато сил на те, що менш вартісне. [...] Коли тіло добре випасене і важке, то дух немічний та млявий. І навпаки, коли душа чиста і підноситься до оглядання небесних речей, то тіло втрачає свою вагу і впевненість у своїх силах»¹³⁰.

Проповідування Божого слова

51. «Для того, хто любить Господа, властиво з великою дбайливістю та усякими способами клопотатися про тих, кого він навчає: мати до них велику любов, навіть тоді, коли він мусів би бути аж до смерті витривалим у проповідуванні, як прилюдному, так і приватному: *Добрый пастир життя своє за овецъ покладе* (Йо. 10, 11)»¹³¹.

«Ми не можемо ні хвалитися, ні спекулювати Словом повчання, лестячи слухачам, з ціллю задовольнити наші похоті чи потреби, але, навпаки, ми повинні говорити лише для Божої слави, перебуваючи в Його присутності. *Ми не такі, що торгують словом Божим, ми щиро, як від Бога говоримо, перед Богом, у Христі* (див. 2 Кр. 2, 17)»¹³².

Той, кому доручено проповідувати Боже слово, повинен бути милосердним і лагідним, передусім, супроти тих, які душевно страждають: *Исус, бачивши юрби народу, милосердився над ними, бо вони були стомлені й прибиті, немов ті вівці, що не мають пастуха* (Мт. 9, 36)»¹³³.

52. «Якими, згідно зі Святим Письмом, мають бути ті, яким доручена проповідь Євангелія? Апостолами й слугами Христа та вірними завідувачами Божественних Таїнств, які ділом і словом, постійно виконують лише те, що їм наказав Господь. Проповідниками Небесного Царства на знищення *того, хто мав владу смерті, тобто диявола* (Євр. 2, 14). Прикладом або правилом побожності для скерування на пряму дорогу тих, які сліднують за Господом, і для викриття тих, які в будь-який спосіб виявляють свою непокірність. Проповідники повинні бути немов око в тілі, спроможні розрізнити добро від зла і скеровувати члени Христові до того, для чого вони призначені (Рм. 12, 4)»¹³⁴.

¹³⁰ *Уважай на себе*, 3 (НВН, стор. 35).

¹³¹ МПр 70, 19 (АТВ, стор. 107-108).

¹³² МПр 70, 23 (АТВ, стор. 109-110).

¹³³ МПр 70, 20 (АТВ, стор. 108).

¹³⁴ МПр 80, 12-15 (АТВ, стор. 124-125).

53. «Бога вшановує і прославляє той, хто виконує Його волю, натомість, зневажає той, хто переступає Його закон: *Я прославив Тебе на землі, виконавши те діло, яке Ти дав мені до виконання (Йо. 17, 4). Ти хвалишся законом, а переступом закону зневажаєш Бога (Рм. 2, 23)*»¹³⁵.

«Той, кому доручено проповідувати Боже слово, повинен бути для інших зразком добрих діл, передусім, повинен сам виконувати те, чому навчає: *Навчіться від Мене, бо Я лагідний і сумирний серцем (Мт. 11, 29). Ніхто твоїм молодим віком хай не гордує, але будь зразком для вірних у слові і поведінці (1 Тм. 4, 12). Ви — сіль землі. Коли ж сіль звітріє, чим її солоною зробити? Ні на що не придатна більше, хіба — викинути її геть, щоб топтали люди (Мт. 5, 13)*»¹³⁶.

Праця

54. «Той, хто бажає досягнути досконалості, повинен працювати вдень і вночі, щоб мати змогу давати тому, хто потребує (див. Еф. 4, 28)»¹³⁷.

«Потрібно добре знати, що той, хто працює, повинен це робити не для задоволення власних потреб, а для виконання заповіді Господа, Який сказав: *Бо я голодував, і ви дали Мені їсти; мав спрагу, і ви Мене напоїли; був чужинцем, і ви Мене прийняли; нагий, і ви Мене одягнули; хворий, і ви навідалися до Мене; у в'язниці був, і ви прийшли до Мене (Мт. 25, 35-36). Турбуватися про себе самих цілковито заборонено Господом, Який сказав: *Не турбуйтеся вашим життям, що вам їсти та що пити, ні тілом вашим, у що одягнутись (Мт. 6, 25); і додав: Про все те побиваються погани (Мт. 6, 32). Тому, кожен у своїй діяльності повинен поставити собі за мету служити потребуючим, а не задовольняти власні потреби. Таким чином, він уникне закидів у самолюбстві і отримає від Господа обіцяне благословення за братню любов. Він промовив: *Усе, що ви зробили одному з моїх братів найменших — ви Мені зробили (Мт. 25, 40)*»¹³⁸.**

«Такий спосіб життя корисний не лише для впокорення тіла, але також з огляду на любов до ближнього, щоб через нас Бог дав також і немічним братам те, що їм потрібне, за прикладом Апостола, який сказав: *У всьому я показав вам, що, так працюючи, треба допомагати слабосильним (Ді. 20, 35)*»¹³⁹.

55. «І чи потрібно говорити про те, яким великим злом є неробство, якщо Апостол виразно наказує, щоб той, хто не працює, і не їв? (пор. 2 Сл. 3, 10). Отож, як кожному потрібна щоденна пожива, так само необхідно, щоб кожний працював, відповідно до власних сил. Бо недаремно Соломон поміж похвалами і

¹³⁵ МПр 4 (АТВ, стор. 110).

¹³⁶ МПр 70, 11 (АТВ, стор. 104-105).

¹³⁷ ШПр 37, 1 (АТВ, стор. 199).

¹³⁸ ШПр 42, 1 (АТВ, стор. 207).

¹³⁹ ШПр 37, 1 (АТВ, стор. 200).

цю помістив: *Хліба не знає їсти, нічого не робивши* (Прип. 31, 27). І знову Апостол сам про себе свідчить: *Ані не їли ні в кого дармо хліба, а вдень і вночі тяжко та гірко працювали* (2 Сл. 3, 8), хоча й міг він, як проповідник Євангелія, жити з Євангелія. Господь прирівнює лінощі до лукавства, коли каже: *Лукавий і лінивий слуго* (Мт. 25, 26). Тому, ми повинні боятися, щоб у день Суду і до нас не скерував ці слова Той, Який дав нам силу до праці і Який вимагатиме від нас плодів, відповідно до тих сил, бо сказано: *Від усякого, кому дано багато, багато від нього вимагатимуть* (Лк. 12, 48)¹⁴⁰.

ПЛОДИ МОНАШОГО ЖИТТЯ

Вічне життя у Господі

56. «Відректися від світу, як видно із сказаного, — це зірвати пута матеріального і дочасного життя та звільнитися від усіх людських вигод; воно приготує і чинить нас здатними вступити на дорогу, яка веде до Бога. Відречення – це також звільнення від перешкод на шляху до набуття та уживання речей, які є *дорожчі від золота найщирішого й солодші від меду й патоки найсолодшої* (Пс. 19, 11). Одним словом, — це переселення людського серця до небесного життя, щоб можна було сказати: *Бо наше громадянство в небі* (Флп. 3, 20). А щонайважливіше — це початок наслідування Христа, Який *зادля нас став бідним, будучи багатим* (2 Кр. 8, 9)¹⁴¹.

Обожествлення, або життя у Святому Дусі

57. «У Святому Дусі, стосовно природи, все є односущним; у Ньому все односущне: доброта, справедливість, святість, життя. [...] Святий Апостол пише: *Закон Духа, що дає життя* (Рм. 8, 2)¹⁴².

«Бога пізнаємо через просвічення Святого Духа, Який, наче сонце, розпізнаючи чисте око, покаже тобі в Самому Собі образ невидимого Бога. В блаженному спогляданні того образу ти побачиш невимовну красу Творця. Святий Дух підносить наші серця, підтримує слабких, ведучи їх за руку, а тих, які поступили на дорозі святості, ще більше удосконалює. Просвітлюючи тих, які очистилися від усякого бруду, завдяки спільності, яку вони із Ним мають, робить їх духовними. Як чисті і прозорі предмети блищать на сонці й відбивають його ясність, так і душі, які носять у собі Духа, просвічені Святим Духом, самі стають духовними та іншим передають благодать. До одуховленого серця приходять дар передбачення майбутніх подій, розуміння Божих таїнств, пізнання скритих таємниць, роздавання духовних дарів,

¹⁴⁰ ШПр 37, 2 (АТВ, стор. 200).

¹⁴¹ ШПр 8, 3 (АТВ, стор. 163-164).

¹⁴² *Про віру*, ч. 3 (НВН, стор. 173).

небесне громадянство, безконечна радість, перебування у Бозі, уподібнення до Нього і найвище із бажань — обожествлення»¹⁴³.

58. «Святий Дух надихає пророків, навчає законодавців, посвячує священників, дає силу володарям, удосконалює праведників, прикрашає скромних, наділяє інших чудесними дарами оздоровлення, оживляє померлих, звільняє полонених від оков і відчужених приймає собі за дітей. Усе це Він чинить через відродження з висоти. Якщо Він знаходить віруючого митника — робить із нього євангелиста; якщо натрапить на рибалку — вчиняє із нього богослова (Мт. 9, 9; 4, 19); якщо зустріне розкаяного переслідувача — проголошує його апостолом народів, проповідником віри, вибраною посудиною (Ді. 9, 15). Завдяки Святому Духові немічні стають сильними, бідні — багатими, безглузді — мудрими»¹⁴⁴.

«Хто щиро любить Бога і твердо переконаний у Господній відплаті, той не вдовольняється тим, що має до виконання, але завжди бажає це доповнити і досягти більшого. Навіть, якщо йому видається, що вже працює понад силу, то він не зупиняється у ревності, неначе б виповнив свою міру, а навпаки, продовжує боротьбу, немов той, який ще далеко від бажаної мети. Він слухає наказу Христа: *Як зробите все, що звелено вам, кажіть: Ми слуги непотрібні, виконали те, що повинні були зробити* (Лк. 17, 10); і слухає Апостола, — для якого світ був розіп'ятий, і він для світу (див. Гл. 6, 14), — який не соромиться сказати: *Я не вважаю, що осягнув уже мету; на одне лише вважаю: забуваю те, що позаду, і змагаюся до того, що попереду, женусь до мети, по нагороду високого Божого покликання в Христі Ісусі* (Флп. 3, 13-14)»¹⁴⁵.

Дари Святого Духа

59. «Кожному даються від Бога дари по його вірі та для спільного добра. Маючи ж, згідно з даною нам благодаттю, різні дари: коли то дар пророцтва, виконуймо його мірою віри (Рм. 12, 6). Кожному дається виявлення Духа на спільну користь. Одному бо дається через Духа слово мудрості; іншому, згідно з тим самим Духом, слово знання; іншому віра у тім самім Дусі; іншому дар зцілення у тім єдинім Дусі; іншому сила творити чуда; іншому дар пророкування; іншому розпізнавання духів, іншому різні мови, іншому ж тлумачення мов (1 Кр. 12, 7-10)»¹⁴⁶.

«Хто даром одержав Божу благодать, повинен даром її роздавати і не повинен зловживати нею для задоволення власних похотей»¹⁴⁷.

¹⁴³ Трактат про Святого Духа, ч. 9.

¹⁴⁴ Про віру, ч. 3 (НВН, стор. 174).

¹⁴⁵ КПр 121 (АТВ, стор. 287-288).

¹⁴⁶ МПр 58, 2 (АТВ, стор. 87).

¹⁴⁷ МПр 58, 3 (АТВ, стор. 87).

«Хто, прийнявши з вдячністю один Божий дар, старанно ним користувався на Божу славу, той отримає також й інші дари; а хто так не чинить, той позбавляється дару, який мав, вважається негідним дару, який для нього приготовано і, навіть більше, він зазнає покарання»¹⁴⁸.

«Оскільки дари Святого Духа різні, і одна людина не може одержати їх усіх, і всі не можуть мати один і той самий дар, то потрібно, щоб кожен мудро і з вдячністю використовував даний йому дар, і щоб усі гармонійно єдналися один з одним в любові Христовій, як члени одного тіла»¹⁴⁹.

«Кожен, хто сподобився благодаті від Бога, повинен її примножувати, скеровуючи її на добро й користь усіх. Бо кожен є учасником Божої благодаті»¹⁵⁰.

Мир

60. «Хто одержав силу чинити добрі діла, той стає гідним Божого благословення. Мир, що є постійністю і міцністю ума, — це, мабуть, найдосконаліше з Божих благословень»¹⁵¹.

«Отож, спокій є початком очищення душі: коли язик не говорить про людські справи, коли очі не зупиняються на принадах і гарних формах тіла, а слухом у душу не входять звуки, які ослаблюють її міць...»¹⁵².

На запитання: «Хто є миротворець, якого Господь називає блаженним?» Св. Василій відповідає: «Той, хто співпрацює з Христом, як каже Апостол: *Ми ж послі замість Христа, немов би сам Бог напоумляв через нас. Ми вас благаємо замість Христа: Примиріться з Богом!* (2 Кр. 5, 20)»¹⁵³.

Щирість

61. «Думаю, що бути щирим означає не бути змішаним із чимось іншим і, навіть більше, бути досконало чистим від всіякого протилежного почуття, і зосередженим та скерованим лише до страху Божого; і не лише, але й до усього того, що є необхідним для цієї мети в кожному окремому моменті і в кожній окремій справі: в такий спосіб, щоб той, хто має якусь доручене завдання не розсіювався, навіть у виконанні добрих діл»¹⁵⁴.

Радість

---

¹⁴⁸ МПр 58, 4 (АТВ, стор. 88).

¹⁴⁹ МПр 60, 4 (АТВ, стор. 89).

¹⁵⁰ КПр 253 (АТВ, стор. 340).

¹⁵¹ Гомілія на Псалом 28, 8 (ВГП, стор. 81).

¹⁵² Лист до Григорія, 2, ч. 2 (ВЛВ, стор. 21).

¹⁵³ КПр 215 (АТВ, стор. 325).

¹⁵⁴ КПр 264 (АТВ, стор. 345-346).

62. «Яка є радість у Господі? (Флп. 4, 4) І якщо ми радіємо, то з чого повинні радіти?» Св. Василій відповідає: «Радіти в Господі — це тішитися з того, що діється згідно з Господніми заповідями на славу Божу. Тому, коли ми виконуємо заповіді Господні, чи щось терпимо задля Його імені, тоді ми й повинні радіти й взаємно тішитися»¹⁵⁵.

«Не в усіх душах живе радість Божа. Але, якщо хтось довго оплакував свій гріх голосними стогонами та безустанним плачем, начебто він оплакував свою власну смерть, такого смуток-плач перемінився у радість»¹⁵⁶.

«Радійте, праведні, в Господі! — не тому, що все щасливо ведеться у вашому домі, не тому, що ви здорові, [...] але тому, що маєте Господа — великого у красі, великого у доброті, великого у мудрості [...] Тому Псалмопівець закликає праведників берегти власну гідність. У праведника Божа і небесна радість є вічноотривалою, від моменту, коли Святий Дух вперше у ньому оселився. Справді, перший плід Святого Духа — це любов, радість і мир (Гл. 5, 22)»¹⁵⁷.

СИНТЕЗ АСКЕЗИ СВЯТОГО ОТЦЯ НАШОГО ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО

З 22 листа: Про досконалість чернечого життя

«Хоч у богонатхненому Писанні є багато речей, які годиться зберігати тим, які бажають угодити Богові, у цій короткій пригадці я намітив торкнутися тільки тих речей, стосовно яких ви мене запитуєте. Скажу про те, чого я навчився з богонатхненого Писання. [...]

Отож: треба, щоб християнин мав такі думки, які були б гідними його небесного покликання, та щоб вів життя гідне Христового Євангелія.

Жодна річ не повинна віддаляти християнина від пам'яті про Бога, від Його волі й судів.

Християнин, який в усьому став досконалішим від виправдань Закону, не повинен божитися й говорити неправди.

Він не сміє хулити, ані лихословити, ані сперечатися, ані мститися, ані відплачувати злом за зло, ані гніватися.

Він повинен бути терпеливим, зносити всі кривди та вчасно напоумлювати того, хто кривдить. А слід робити це не з бажання помсти, а лише для того, щоб виправити брата, як це велів Господь.

---

¹⁵⁵ КПр 193 (АТВ, стор. 317).

¹⁵⁶ Гомілія на Псалом 29, 7 (ВГП, стор. 95).

¹⁵⁷ Гомілія на Псалом 32, 1 (ВГП, стор. 98).

Не треба говорити щось проти неприсутнього брата, щоб його понизити, бо це лихословлення, хоч би воно й було правдою. Тому треба віддалятися від того, хто лихословить свого брата.

Не можна розмовляти про пусте. Не слід заводити балачок, які не приносять жодної користі слухачам, ані не служать потрібним взаєминам, на які дозволив Господь. Тому ті, що працюють, нехай намагаються працювати в мовчанці. А бесіднують нехай ті, що їм довірено розсудливо орудувати словом на збудування віри, щоб не засмучувати Святого Духа.

Не можна ставати невільником вина, ані уживати надмірно м'яса та й, узагалі, не слід ніколи шукати приємності в їжі чи напінках. Бо ж той, хто бореться, повинен бути стриманим у всьому. З речей, даних кожному для вжитку, нічого не треба вважати за власне або переховувати їх. Однак треба дбати про кожну річ, як про Божу, і не зловживати тим, що хтось викинув чи занедбав, коли часом таке трапиться.

Тому ніхто не повинен уважати себе самого паном, але слугою — на служіння братам. [...]

Не можна нарікати навіть при нестачі необхідних речей і при праці, бо право судити про кожну річ мають тільки наставники.

Не потрібно кричати чи робити якихось знаків чи жестів, у яких виявляється гнів або забуття про Бога.

Голосу слід уживати в міру потреби.

Не годиться відповідати братові зарозуміло та гордо, або з таким настроєм робити йому прислугу. Але в усьому і з усіма треба поводитися скромно і з пошаною.

Не личить також підступно моргати очима й робити хитрі знаки чи жести, які спричиняють братові прикрість або вказують на те, що ми ним погорджуємо.

В одязі та взутті не слід шукати краси, бо це ознака пустоти. Тому для потреб тіла слід вживати дешеві речі.

Не витрачати нічого понад потребу або для хизування, бо це марнотратство.

Також не годиться шукати слави й побиватися за першенство.

Кожний повинен уважати всіх вищими від себе, і треба бути завжди послухним.

Хто може працювати, нехай даром не їсть. А й той, хто зайнятий якоюсь із тих справ, що робляться на славу Христа, повинен ревно працювати з усіх сил.

Кожну справу слід робити згідно з думкою настоятелів; навіть їсти й пити треба на славу Божу.

Не слід також переходити від одного зайняття до іншого без схвалення тих, які поставлені розподіляти різні обов'язки, хіба що якась необхідна потреба змушує допомогти слабшому.

Кожний нехай залишається там, де йому призначено, і нехай не втручається у справи, які йому не повірені. [...]

Не треба заздрити, як іншого хвалять, і тішитися з чужих помилок.

У душі Христової любові треба співчувати з терплячим братом, сумувати через його немочі і радіти з його успіхів.

Не можна бути байдужим супроти тих, що грішать, або мовчки схвалювати їхні вчинки.

Той, хто напоумлює, нехай це робить лагідно, з Божим острахом, щоб виправити того, хто провинився.

А той, кого напоумлюють чи кому дають догану, нехай радо приймає перестороги, бачачи в них власну користь. [...]

Кожний, по змозі, повинен уважно вислухати того, хто має щось проти нього.

Не треба пам'ятати образи тому, хто згрішив і кається, але зі серця йому прощати.

Коли хтось каже, що кається з якогось гріха, то він повинен не тільки шкодувати, але й чинити плоди, гідні покаєння. [...]

Сонце нехай не заходить у гніві на брата, щоб ніч не розділила їх обох і не залишила непростеної провини на день Суду.

Також не треба зволікати з виправленням свого життя, бо завтрашня днина непевна. Багато бо тих, що мали немало гарних задумів, не дочекались наступного дня.

Так само не можна піддаватися ситості черева, бо з цього походять нічні сновидіння.

Також не сміємо надмірно працювати й переступати меж необхідності, як каже Апостол: *Маючи поживу та одяг, цим будемо вдоволені* (1 Тим 6, 8). Бо те, що понад потребу вважається захланністю, а захланність — це ідолопоклонство.

Тому не годиться любити гріш, ні нагромаджувати багато безкорисних речей.

Треба, щоб той, хто наближається до Бога, став убогим і був пройнятий Божим страхом, згідно зі словами: *Тіло моє тремтить від страху перед Тобою, я присудів Твоїх боюся* (Пс. 119, 120).

Дав би Господь, щоб ви прийняли ці мої слова з радістю і приносили на Божу славу плоди, гідні Святого Духа, за Божим уподобанням і з поміччю Господа нашого Ісуса Христа. Амінь».